

X. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- Észrevételek az új Ptk. Családjogi Könyve Javaslatának a házassági vagyoni jogra vonatkozó rendelkezéseihez (III. rész) – *Csűri Éva és Szabó Júlia / 3*
- A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának alapjogi keretei – *Boytha György / 10*

Vita

- Észrevételek az új Ptk. egyes szerződéseket tartalmazó fejezetéhez a szolgálattal kapcsolatos szerződés hiánya miatt – *Prugberger Tamás / 20*
- Javaslat a magánmunkáltatói szerződés szabályozására az új Ptk.-ban – *Zlinszky János / 23*

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600
E-mail: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: Lipovecz Éva, a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára 2008-ban: 2252 Ft. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írárok bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélyre van szüksége.

Nyomás: ETO-Print Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Magyar Árpádné

Észrevételek az új Ptk. Családjogi Könyve Javaslatának a házassági vagyonjogra vonatkozó rendelkezéseihez (III. rész)

V. A vagyonközösséghez tartozó befektetési, illetve üzleti és vállalkozási célú vagyontárgyakkal való rendelkezés joga és a korlátozott rendelkezési jog megsértésének jogkövetkezmenyei

1. A Legfelsőbb Bíróság hatályos Csjt. szabályainak értelmezésén alapuló ítélkezési gyakorlata

1.1. A házastársak és harmadik személyek közötti ügyletek fajtái

A házastársak és a harmadik személyek közötti ügyletek létrejöhetnek mindkét házastárs vagy valamelyik házastárs részvételével. Ennek megfelelően beszélünk

- a házastársak által közösen kötött ún. közös ügyletről vagy
- a házastársak valamelyike által külön megkötött, ún. külön ügyletről.

1.2. A közös vagyontárgyakkal való rendelkezési joga és a korlátozott rendelkezési jog megsértésének jogkövetkezmenyei

A Csjt. 30. §-ának (1) bekezdése a házastársak rendelkezési jogának a gyakorlatát a vagyonközösséghez tartozó tárgyak tekintetében mind a vagyonközösség fennállása alatt, mind pedig az életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időszakban a házastársak „közös egyetértéséhez” köti, a (2) bekezdése megdönthető törvényes vélelmet létesít arra vonatkozóan, hogy a házastársak bármelyikének a vagyonközösség fennállása alatt kötött ügyletét a másik házastárs hozzájárulásával kötöttnek kell tekinteni, hacsak a másik házastárs a vélelmet az ott írt feltételek bizonyításával meg nem dönti, a (3)–(4) bekezdései az ügyletkötő, illetőleg a másik házastársnak az ügyletkötő harmadik személyekkel szemben fennálló felelősségének a feltételeiről és mértékéről, az (5) bekezdése pedig a házastárs hozzájárulása megadásának a módjáról rendelkeznek.

A rendelkezési jog fogalmát a Csjt. 30. §-a nem határozza meg, a korlátozott rendelkezési jog megsértésének jogkövetkezmenyeit pedig

- a) a házastársi vagyonközösség tartama alatt kötött ügyletek vonatkozásában
- a házastársak egymás közötti, belső jogviszonya tekintetében nem szabályozza ugyan,
 - a házastársak és a harmadik személyek közötti külső jogviszonyra irányadó módon viszont megfelelően rendezi azáltal, hogy a 30. §-ának (2)–(4) bekezdései az ügyletkötésben részt nem vett házastársnak az ügyletkötéshez való hozzájárulását és ezáltal magának a szerződésnek az érvényességét vélelmezik, sőt az ügyletkötő harmadik személlyel szemben a másik házastársnak a házastárs által kötött ügyletért való felelősségét is megállapítják.

b) Az életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időszakban kötött ügyletek vonatkozásában azonban az említett jogkövetkezmenyekről a Csjt. sem a házastársak belső, sem a házastársak és a harmadik személyek közötti külső jogviszonyra irányadó módon nem rendelkezik, ezért arra vonatkozóan a jogirodalom és az ítélkezési gyakorlat a Ptk. rendelkezéseinek az alkalmazásával többféle megoldást alakított ki, egységes jogalkalmazásról viszont e tekintetben messze nem beszélhetünk.

A jogkövetkezmenyeket illetően a jogirodalomban és a bírói gyakorlatban évtizedeken át nem alakult ki egységes álláspont. A Legfelsőbb Bíróság egyes eseti döntései a korlátozott rendelkezési jog megsértésével létrejött ügylet érvénytelenségét állapították meg a tulajdonosi minőség hiánya [Ptk. 117. § (1) bek.], a korlátozott rendelkezési jog megsértése [Ptk. 114. § (1) bek.], illetve a harmadik személy hozzájárulásának hiánya [Ptk. 215. § (1) bek.] és a szerződés említett okokra visszavezethető jogszabályba ütközöttsége [Ptk. 200. § (1) bek.] okából, más eseti döntései csupán az ilyen ügylet Ptk. 203. §-a szerinti fedezetelvonó jellegének és erre visszavezethető relatív (viszonylagos) hatálytalanságának, vagy – az egyéb feltételek meglétében – mind az ügyletkötő, mind pedig a vele szerződő harmadik személy Ptk. 339. § (1) bekezdésén alapuló kártérítési felelősségének a nem szerződő házastársal szembeni megállapítására láttak alapot.

A Legfelsőbb Bíróság házassági vagyonjogi ügyekben ítélkező tanácsa – az ítélkezési gyakorlat egységesítése és a jogbizonytalanság kiküszöbölése érdekében – az utóbbi években azt a következetes ítélkezési gyakorlatot alakította ki, mely szerint:

- a házastársak és harmadik személyek közötti külső jogviszonyban a nem szerződő házastárs rendelkezési jogának a megsértésével kötött szerződés önmagában a Csjt. szerinti korlátozott rendelkezési jog megsértése miatt nem tekinthető érvénytelennek, az ilyen szerződés érvényességét és a nem szerződő házastársal szembeni hatályosságát egyaránt az e magánjogi jogviszonyra irányadó Ptk.-beli érvénytelenségi okok és a fedezetelvonás (Ptk. 203. §) szabályai szerint;
- a házastársak egymás közötti, belső jogviszonyában pedig az egyoldalú rendelkezésnek (nem pedig magának a szerződésnek!) az érvényességét a Csjt. 30. §-ának (1) és (2) bekezdése és 31. §-ának (5) bekezdése szerint alkalmazandó Ptk. 114. §-ának (1) bekezdése, annak jogkövetkezmenyeit pedig a Csjt. 31. §-ának (5) bekezdése alapján alkalmazandó Ptk. 484–487. §-aiban szabályozott megbízás nélküli ügyvitel szabályai szerint kell megítélni. E jogviszonyban tehát a hozzájárulás hiánya esetén a másik házastársal szemben;
- érvényes az egyoldalú rendelkezés akkor, ha a beavatkozás helyénvaló volt, mert az megfelelt a másik házastárs érdekeinek és feltehető akaratának,
- érvénytelen viszont akkor, ha a beavatkozás nem volt helyénvaló, és ennek jogkövetkezmenye az, hogy az ügyletkötő házastárs a másik házastársal szemben felelős mindazért a kárért, amely a beavatkozása nélkül nem következett volna be. (BH 1993/12/739., BH 2000/10/449., Pfv.II.21.744/1999., Pfv.II.22.717/1999., Pfv.II.22.519/1999.).

A Legfelsőbb Bíróság házassági vagyonjogi ügyekben ítélkező tanácsa ugyanakkor a fentebb kifejtett elvek befektetési és vállalkozási célú vagyontárgyakra való alkalmazásának a szükségességére is számos eseti döntésében rámutatott – többek között

- az egyéni vállalkozó házastárs
 - vállalkozói tevékenységének az egyoldalú megszüntetésével,
 - a vállalkozói tevékenysége körében használt eszköz- és anyagkészletnek az életközösség megszűnése és a közös vagyon megosztása közötti időszakban történő egyoldalú értékesítése (Pfv.II.22.661/1996., Pfv.II.22.717/1999., Pfv.II.22.519/1999., Pfv.II.22.656/2000/3.),

- az egyéni vállalkozás egyéni cégeként való bejegyeztésével, majd annak egyszemélyes kft.-vé való egyoldali átalakításával, vagy az egyéni vállalkozói vagyon egyszemélyes kft.-be való egyoldali apportálásával (Pfv.II.21.191/2001.)
- a társasági tag házastárs
 - személyegyesülésszerű tagsági jogviszonyának az életközösség megszűnése és a közös vagyon megosztása közötti időszakban történő megszüntetésével (Pfv.II.21.445/2000.),
 - a vagyontársasághoz tartozó, és a felek közös lakásul is szolgáló ingatlanok az egyik házastárs által a saját holtig tartó használati jogával terhelt – akár a vagyontársaság fennállása alatt, akár az életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben – a közeli hozzátartozójának történő egyoldali elajándékozása, majd a megajándékozott által a rövid időn belül vele közösen alapított korlátolt felelősségű társaságba való apportálása útján megvalósuló fedezetelvonással összefüggésben (LB 1/2000. PJE – EBH 2002/1. szám, Pfv.II.21.858/2003.).

2. A közös vagyonnal való rendelkezés joga a Csjk. Javaslatára szerint

2.1. A házastársak és harmadik személyek közötti ügyletek fajtái

A Javaslat a házastársak és a harmadik személyek között létrejött ügyletek fajtái vonatkozásában a Csjt. 30. §-a szerinti szabályozást – a forgalom biztonsága és az egyik házastársal szerződést kötő harmadik személy védelme érdekében – lényegében azonos tartalommal fenntartja.

Új szabályokat iktat be amnyiban, hogy:

- a) a vélelem megdöntésének feltételeit megnehezíti akként, hogy a hozzájárulás védelme csak harmadik személynél történő kifejezett előzetes tiltakozás esetén dönthető meg [3:46. § (2) bekezdése]
 - a mindennapi élet szükségleteinek a fedezésére szolgáló szerződéseken felül
 - az egyik házastárs foglalkozásának gyakorlása, illetve
 - vállalkozása körében kötött szerződések vonatkozásában, továbbá
- b) a hozzájárulás védelmének alkalmazhatóságát pedig – a másik házastárs védelme érdekében – kifejezetten kizárja
 - a házastársi közös lakással való rendelkezés, továbbá
 - a közös vagyontárgy vagyoni hozzájárulásként társaság (szövetkezet) részére történő rendelkezésre bocsátása [3:50. §, 3:77. § (1) bekezdés] vonatkozásában, anélkül azonban, hogy a valós hozzájárulás hiányában történő egyoldali rendelkezésre nézve speciális jellegű szankciókat írna elő.

2.2. A közös vagyontárgyakkal való rendelkezési joga és a korlátozott rendelkezési jog megsértésének jogkövetkezményei

„A Csjk. Javaslat a közös vagyonnal való rendelkezés kérdését a jelenlegi szabályoktól eltérő szerkezetben szabályozza. Különbséget tesz ugyanis: 1) a vagyontársaság fennállása alatti, valamint a 2) a vagyontársaság megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig történő időszakban történő rendelkezés között, és 3) mindkét időszak vonatkozásában speciális szabályokat iktat be a közös lakást magában foglaló ingatlan és a közös vagyontárgy „apportálás” tekintetében. Rendelkezés alatt a tulajdonos rendelkezési részjogosítványainak gyakorlását érti. (Ennél szűkebb fogalmat jelöl a házastársi közös lakás használatával való rendelkezés).”

A közös vagyonnal való rendelkezéshez

- a) a vagyontársaság fennállása alatt
 - a hatályos Csjt. szabályozásához hasonlóan
 - a házastársak együttes, vagy a másik házastárs hozzájárulásával megvalósuló rendelkezését kívánja meg,
 - a visszerterhes szerződések vonatkozásában a hozzájárulás meglétét vélelmezi,

- a hozzájárulás védelme megdöntésének általános és speciális feltételeit pedig a hatályos Csjt.-vel azonos módon határozza ugyan meg,
- a Csjt. szabályaitól eltérően azonban
- aa) a vélelem megdöntésének feltételeit nehezíti azáltal, hogy
- az általánosnál szigorúbb, speciális feltételek kiterjesztése útján a vélelem megdöntésére
 - a mindennapi élet szükségleteinek fedezése körében kötött szerződéseken túlmenően
 - a házastárs foglalkozásának gyakorlása, vagy
 - egyéni vállalkozása körében kötött szerződések vonatkozásában is csak a másik házastársnak a szerződést kötő harmadik személynél a szerződés ellen, annak megkötése előtt történő kifejezett tiltakozása esetére ad módot [3:46. § (2) bekezdése] és
- ab) kizárja a hozzájárulás vélelmezhetőségét a Csjk. 50. §-ában foglalt esetekben, tehát
 - a házastársak közös tulajdonában lévő, a közös lakást magában foglaló ingatlanal való rendelkezés, továbbá
 - közös vagyontárgyak vagyoni hozzájárulásként (apportként) gazdasági társaság vagy szövetkezet rendelkezésére bocsátása vonatkozásában (3:46. §).
- b) A házastársi vagyontársaság megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben ezzel szemben a rendes gazdálkodás szabályai szerinti kivételes jellegű önálló („a házastárs hozzájárulása nélküli”) rendelkezési jogot biztosít a házastársak számára egyes taxatív felsorolt esetekben egyebek mellett, a házastársak bármelyike
 - foglalkozásának gyakorlása vagy
 - egyéni vállalkozása
- körében használt, illetőleg ezek céljára lekötött vagyontárgyakkal való rendelkezés körében, azzal a korlátozással azonban, hogy a házastárs hozzájárulása nélküli rendelkezés nem érinti a közös vagyon megosztásakor fennálló értéktérítési kötelezettséget.
- c) A vagyontársaság fennállása alatt, valamint a vagyontársaság megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben a házastárs a házastársa hozzájárulása nélkül
 - nem rendelkezhet a házastársak közös tulajdonában lévő, a közös lakást magában foglaló ingatlanal,
 - nem bocsáthat közös vagyontárgyat vagyoni hozzájárulásként (apportként) gazdasági társaság vagy szövetkezet rendelkezésére [3:50. §, 3:77. § (1) bekezdés], és ilyen esetekben
 - a másik házastárs hozzájárulása nem is vélelmezhető.
- A Javaslat indokolása szerint „Az első változtatást a foglalkozásnak, illetve a vállalkozásnak az üzleti élet szabályaihoz igazodó, függő jogi helyzetet nehezen viselő gyakorlása indokolja, a másodikat pedig a közös családi otthon védelme, illetve a házastársi közös vagyon gazdálkodó szervezetekbe való „elrejtésének” megakadályozása.” A gazdálkodó szervezet vagyonának a részévé vált vagyontárgyat ugyanis onnan „kivonni, azzal rendelkezni csak az adott gazdálkodó szervezetre vonatkozó jogszabály alapján – a tagsági jogok gyakorlásának keretei között – lehet, amelybe a nem tag házastársnak már nincs semmiféle beleszólása.”
- A korlátozott rendelkezési jog megsértésének a jogkövetkezményeként
 - a külső jogviszonyra irányadó módon a polgári jogi fedezetelvonás szabályainak az alkalmazását rendeli (új Ptk. Javaslat 3:51. §), és a Javaslat indokolása kitér arra is, hogy „A fedezetelvonás jogkövetkezménye az, hogy a szerző fél a házastárs vagyontársasági igényének a konkrét vagyontárgyból való kielégítését és a vagyontárgyra vezetett végrehajtást – érvényes szerzése ellenére – túrni köteles. Ezek a szabályok a Legfelsőbb Bíróság 1/2002. PJE határozata (Hiv. Gyűjt. 2001/1. sz. 14–16. oldal) értelmében a fedezetelvonó apportálásra is vonatkoznak, amely szerint „... a cégbejegyzés megtörténte, a társaság létrejötte tehát nem lehet jogi akadály annak, hogy társaság tagjának (részvényesének) hitelezője a Ptk. 203. §-ában írt jogcímen keresettel kérhesse a társasági szerződés (alapító

okirat), illetve ennek módosítása alapján nyújtott vagyoni hozzájárulás relatív hatálytalanságának megállapítását...”. „A társasági szerződés visszerthes szerződés...” *A vagyoni hozzájárulást megszerző társaság*, amely a társaság tagjaiból (részvényeseiből) áll, rosszhiszeműség esetén köteles tűrni, hogy a tag hitelezője – a végrehajtás útján be nem hajtható – jogerős ítéleten alapuló követelését a tag által átruházott vagyoni hozzájárulásból elégítse ki”. *A tag társasággal szembeni felelősségére* pedig ebben az esetben a gazdasági társaságokról szóló törvény rendelkezései az irányadók.

- *A belső jogviszonyra* irányadó módon a Javaslat a házastárs speciális kártérítési felelősségét írja elő, azzal azonban, hogy a felelősség alóli kimentés lehetőségét nem a hatályos Ptk. – szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre irányadó – 339. §-a (1) bekezdésének második mondatában, hanem a megbízás nélküli ügyvitelre irányadó 484–487. §-ában meghatározott törvényes feltételek mellett, tehát csak annak a kétséget kizáró bizonyítása esetére biztosítja, hogy a szerződés megkötése megfelelt a másik házastárs érdekének és feltehető akaratainak, különösen, ha a szerződés a közös vagyont károsodástól óvta meg (Csjk. Javaslat 3:52. §). Mellőzi viszont a megbízás nélküli ügyvitel szabályainak az analóg alkalmazására való utalást, mert a házastárs hozzájárulása nélküli rendelkezés lényegében nem azonos a megbízás nélküli ügyvitellel.

A Javaslat tehát a közös vagyonnal való egyoldalú rendelkezés jogkövetkezmenyeiként lényegében a Legfelsőbb Bíróság fentebb ismertetett ítélkezési gyakorlatát építi be a törvény szövegébe.

Helyeseljük a Javaslatnak azt a megoldását, hogy egyrészt a házastársak rendelkezési joga körében az általánostól eltérő, speciális szabályokat állít fel az egyéni vállalkozó házastárs által a vállalkozása körében kötött ügyletek vonatkozásában a másik házastárs vélelmezett hozzájárulásának a megdöntésére vonatkozóan [3:46. § (2) bek.], másrészt beépíti a Legfelsőbb Bíróság házassági vagyoni jogi ítélkezési gyakorlatát a törvény szövegébe azáltal, hogy az egyik házastárs közös vagyonnal való egyoldalú rendelkezésének szankciójaként a külső jogviszonyra irányadó módon a fedezetelvonás szabályait rendeli alkalmazni (3:51. §), a belső jogviszonyra vonatkozóan pedig a jelenleg alkalmazott Ptk. 484–487. §-ai szerinti jogkövetkezmenyekkel azonos tartalmú speciális kártérítési szabályt állít fel (3:52. §).

Nem értünk viszont egyet azzal, hogy a Javaslat a közös vagyonnal való rendelkezés szabályozása körében – a hatályos Csjt. szabályaitól eltérően – különbséget tesz a vagyonközösség fennállása alatt, továbbá a vagyonközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időszakban létrejött rendelkezések között.

VI. A nem szerződő házastárs ügyleti felelőssége a házastársa által kötött szerződésért

I. Rendelkezés a közös vagyonnal a vagyonközösség alatt (3:45. §)

A nem egyéni vállalkozó, továbbá a nem közkereseti társasági tag, illetve nem betéti társasági belfog házastárs társaság tartozásaiért való felelősségének fennállását, illetve annak hiányát illetően a jogirodalomban és az ítélkezési gyakorlatban egyaránt többféle álláspont érvényesül, és az igenlő, illetve a nemleges álláspontok érvei is megoszlanak.

a) *A nem egyéni vállalkozó házastárs felelősségének* hiányát a jogirodalomban kialakult egyik álláspont azzal indokolja, hogy: a Csjt. 30. § (3) bekezdésének az alkalmazási körében „Lényeges körülmény, hogy az ügyletkötő házastárs milyen minőségben jár el, közelebből „természetes személyként” vagy üzletszerű gazdasági tevékenység körében, egyéni vállalkozóként megkötött ügyletről van szó. A Csjt. által vélelmezett beleegyezést, közös tudomást fokozottan kell vizsgálni, amikor a házastárs nem a magán-szükséglet körében, a családi fogyasztás érdekében, hanem egyé-

ni vállalkozói minőségben, az üzleti vállalkozása részeként, gazdálkodó szervezetként köt szerződést. Ilyen esetben az esetek egy részében nem feltételezhető és nem is várható el, hogy a másik házastárs – az együttélés ellenére – a sokszor összetett, bonyolult üzleti szerződési kapcsolatokról tudomást szerezzen, és ez a másik szerződő fél – a hitelező – számára is nyilvánvaló. Az ilyen kötelezettségekért a házastárs a Csjt. szabályai alapján felelősséggel nem tartozik” (Csongrád Megyei Bíróság I. Gf. 40 278/1998/4. – BDT 174. I. évf. 4.).

Az ezzel ellentétes másik álláspont a nem egyéni vállalkozó házastársnak a házastársa gazdálkodó szervezeti minőségében megkötött ügyletekért való felelősségének meglétét arra vezeti vissza, hogy „a nem vállalkozó házastársnak a vélelmezett hozzájárulásán alapuló felelősség alóli mentesítése azt eredményezné, hogy az egyéni vállalkozó üzletszerű gazdasági tevékenysége körében kötött ügyletekért

- a házasságban nem élő egyéni vállalkozó a teljes magánvagyonával, egyebek mellett tehát az e tevékenységgel megszerzett teljes „vállalkozói vagyonával” is felelne,
- a házasságban élő egyéni vállalkozó viszont
 - házastársak és a harmadik személyek közötti külső jogviszonyban nem az e tevékenységgel megszerzett vagyon egészével, hanem csupán annak a közös vagyomból reá eső fele részével, valamint a különvagyonával tartoznák helytállni a hitelezőkkel szemben,
 - a házastársak egymás közötti, belső jogviszonyában azonban az általa viselt tartozás közös adósságnak minősülnek, annak fele része tehát a nem vállalkozó házastársat terhelné.

A nem vállalkozó házastársnak a harmadik személy hitelezővel szembeni felelősség alóli mentesítése esetén tehát végső soron mindkét házastárs jogalap nélkül gazdagodnak a hitelező terhére.” (Lásd részletesen: *Csjt. Kommentár III. 450–454. old.*, – *KJK – 2002. és Csúri: A házassági vagyonjog gyakorlati kérdései 399–402. old.*, Complex – 2006.)

A nem egyéni vállalkozó házastárs számára a házastársa által gazdálkodó szervezeti minőségben kötött ügyletekért fennálló járulékos jellegű felelősség vonatkozásában – véleményünk szerint – kellő jogvédelmet nyújt a Javaslat 3:46. § (2) bekezdésének az – Az új Polgári Törvénykönyv koncepciójához fűzött – nem publikált – észrevételeim 50. oldalának 1. bekezdésében általam is javasolt – az a megoldása, amely a nem egyéni vállalkozó házastárs számára – a mindennapi élet szokásos szükségleteinek a fedezése körében kötött ügyletekhez hasonló kifejezett előzetes tiltakozási jogot biztosít az ügyletkötő harmadik személynél.

Az egyes konkrét ügyletek elleni ilyen előzetes tiltakozás hiányában ugyanis magához az egyéni vállalkozás folytatásához történő házastársi hozzájárulás ténye nyilvánvalóan magában foglalja az egyéni vállalkozó házastárs gazdálkodó szervezeti minőségében megkötött ügyletekhez való hozzájárulást is.

b) *A nem közkereseti társasági tag, illetve nem betéti társasági belfog házastárs házastársa által kötött ügyletekért az ügyletkötő (szerződő) harmadik személlyel szemben fennálló felelősségét* illetően „A házassági vagyonjog irodalmában érvényesülő egyik álláspont szerint a társasági szerződés nem tekinthető visszerthes szerződésnek, ezért annak teljesítéséért a nem tag házastárs felelőssége sem állapítható meg.

A másik álláspont azzal érvel, hogy az egyik házastárs általi gazdasági társaság alapítása vagy működő gazdasági társaságba való belépés közös vagyonnal való rendelkezésnek minősül ugyan akkor, ha a tag házastárs által a társaság rendelkezésére bocsátott vagyoni hozzájárulás a vagyonközösséghez tartozik. Ilyen esetben azonban a nem tag (másik) házastársnak a közös vagyonnal való rendelkezéshez a Csjt. 30. §-a által megkívánt (tényleges vagy vélelmezett) hozzájárulása kizárólag magára a társasági vagy kötelmi jellegű szerződés aláírására, és arra terjed ki, hogy a tag házastárs a vagyonközösséghez tartozó vagyoni hozzájárulást a társaság rendelkezésére bocsássa, ezért e kötelezettség teljesítéséért a közös vagyomból reá eső rész erejéig a tag

házastárral egyetemleges felelőssége is fennáll. Nem terjed ki viszont a nem tag házastárs hozzájárulása az önálló jogalanynak minősülő gazdasági társaság által harmadik személyekkel kötött szerződésekre, és az ilyen szerződések teljesítéséért való felelőssége a társaság hitelezőivel szemben nem állapítható meg még akkor sem, ha az adott ügyletet a társaság képviselőjeként eljáró tag házastárs kötötte meg. Az ilyen ügylet ugyanis nem a közös vagyonnal, hanem a társaság vagyonával való rendelkezést tartalmaz, a tag házastársnak a társaság tartozásáért való közvetett, mögöttes felelőssége pedig nem a társasági szerződésen, hanem a Gt. rendelkezésein alapul.

A *harmadik álláspont* szerint a nem tag házastárs felelősségének kétféle: családjogi és társasági jogi megoldása egyaránt lehet ugyan, a társasági jogi megoldás mellett szól azonban az, hogy maga a Gt. kizárólag a tag házastárs felelősségét állapítja meg a társasággal szemben.²⁹

Lényegében ezt az álláspontot képviseli az *új Polgári Törvénykönyvnek* a Magyar Közlöny 2002. évi 15. számának a II. kötetében közzétett *konceptiója* is akkor, amikor azt fejtí ki, hogy: „A házastársak olyan betéti társasága tekintetében, ami a gyakorlatban egyáltalán nem kivételes, amelyben az egyik házastárs a beltag, a másikuk a kültag, a társasági jog szabályai szerint a társaság tartozásaiért a kültag csak a bevitt vagyonával felel, a Csjt. hatályos házassági vagyoni jogi szabályai szerint viszont az egész közös vagyonbeli részesedésével. De hasonló kérdés merülhet fel, ha az egyik házastárs tagja egy közkereseti társaságnak. A társaság irányában a társaság tagja a társaságba bevitt vagyonán kívül egész vagyonával is felel, házastársa viszont egyáltalán nem felel, a családjogi szabályai szerint viszont a házastárs közös vagyonbeli részesedését is terheli a felelősség. A társasági jogi – és nem a családjogi – megoldás mellett szól mindenesetre, hogy az lehetőséget nyújt arra, hogy ne mind a két házastárs vagyona kerüljön kockáztatásra.” (Az *új Polgári Törvénykönyv konceptiója* – Magyar Közlöny 2002/15. szám II. kötet 49–51. old.)

A *negyedik álláspont* az ún. házaspári betéti társaságokkal összefüggésben arra a következtetésre jut, hogy: „Hiába korlátozott ... a kültag felelőssége társasági jogi oldalról, miközben a családjogi szabályok szerint mint házastárs felel, vagyis a betéti társaság tartozásaiért a teljes házastársi közös vagyon fedezetül fog szolgálni.” (Wellmann György: *A társasági törvény magyarázata* 278. old., szerk.: Sárközy Tamás, KJK, Budapest, 1993.)

A Csjt. 30. §-ának a már idézett rendelkezései – a Csjt. 1952. évi megalkotásakor – kétségkívül a házastársak polgári jogi (kötelmi jogi) jellegű szerződéseire való alkalmazhatóságának célzatával kerültek ugyan megfogalmazásra, önmagában ez a tény azonban – véleményem szerint – nem adhat alapot olyan következtetés levonására, hogy egyfelől a házastársaknak a gazdasági társasági tagsági viszonyán alapuló kötelezettségekért való felelősségére ne lennének alkalmazhatók, másfelől a társasági tagsági jogviszonyon alapuló felelősségnek kétféle: társasági jogi és családjogi (házassági vagyoni jogi) megoldása egyaránt lehetne (Csúri Éva: – nem publikált – *Észrevételek az új Polgári Törvénykönyv Konceptiójához* és Csúri: *A társasági részesedések a házassági vagyoni jogban*, szerk.: Dr. Szabó Júlia – HVG-ORAC – Budapest, 2006.)

Az ismertett jogirodalmi álláspontoknak megfelelő képet tükröz az *ítélkezési gyakorlat* is.

A *nemleges álláspont* valló *egyik felfogás* a nem tag, illetve nem beltag házastárs társaság tartozásaiért való felelősségét a társaság hitelezőivel szemben azért nem látja megállapíthatónak, mert a tag, illetve beltag házastárs által a társaság nevében megkötött szerződésen alapuló kötelezettségvállalás nem a házastársi közös vagyon, hanem – a Gt. rendelkezési szerint – a társasági vagyon terhére történő kötelezettségvállalásnak minősül, közös vagyoni kötelezettségvállalás hiányában pedig a nem tag, illetve nem beltag házastársnak a szerződéshez való hozzájárulása nem vélelmezhető, és a tag, illetve beltag házastárs társaság tartozásaiért való felelősségét egyébként sem az általa

megkötött szerződés, hanem törvény alapozza meg (*Békés Megyei Bíróság 3.Gf.40.098/1996/3. sz. ítélete*).

A *másik felfogás* a nem tag házastárs felelősségének a hiányát arra vezeti vissza, hogy a Gt. szabályai szerint a társasági tartozásokért kizárólag a tag, illetve beltag házastárs felel a társaság hitelezőivel szemben, a gazdasági társaság által harmadik személlyel kötött ügylet pedig kívül esik azon a tárgyi körön, amelyen belül kizárólag a házastársak akarategységén múlna a kérdéses ügyletkötés, sőt előállhat olyan helyzet is, hogy a gazdasági társasági tag házastárs akaratától eltérő ügyletkötésre kerül sor többségi elhatározás alapján. A közös vagyonnak vagy a közös vagyon egy részének a társaságba való beviteléhez való hozzájárulás csupán a házastársak egymás közötti vagyoni tartalmú jogviszonya, amelynek során a nem tag házastárs csak a közös vagyonhoz tartozó pénz vagy más dolog beviteléhez adja az egyetértését és hozzájárulását, ennek következtében azonban a társasággal, illetve a társaságot alapító tagokkal nem kerül jogviszonyba, az általuk kötött ügyletekért tehát felelősség sem terheli. Az ezzel ellentétes értelmezés esetén a társaság által megkötött valamennyi ügyletnek szükséges volna valamennyi társasági tag nem tag házastársának a hozzájárulása is. (LB Pfv.I./A.20.471/2002.)

Az *igenlő álláspontot valló egyik felfogás* megállapítja ugyan a nem tag házastársnak a tag házastárral egyetemleges felelősségét, azt azonban nem a Csjt. 30. § (2)–(4) bekezdésének a felelősségi szabályaira, hanem a tag házastársat terhelő tartozásnak a Csjt. 27. §-ának (1) bekezdése szerinti közös adósság jellegére vezeti vissza. (LB Pfv.VI.20.882/1998/3. – Gt. *Kommentár I. kötet* 467–470. old. – HVG-ORAC – 2004. és *Fővárosi Ítéltábla I.Pf.21.247/2004/3. sz. ítélete*) – (Csúri: *A társasági részesedések a házassági vagyoni jogban*, szerk.: dr. Szabó Júlia – HVG-ORAC – Budapest, 2006.)

A *másik felfogás* ezzel szemben a nem tag házastárs társaság tartozásaiért való – tag házastárral egyetemleges – felelősségét a Csjt. 30. §-ának a szabályaira alapítja. Ezt az utóbbi álláspontot fogadta el a Legfelsőbb Bíróság házassági vagyoni jogi ügyekben ítélező tanácsa is a *BH 2006/3/82. száma* alatt közzétett *Pfv.II.20.593/2005. számú* eseti döntésében, amelyben megállapította a kültag házastárs Csjt.-n alapuló felelősségét a beltag házastársnak – a betéti társaság vagyona által nem fedezett – tartozásáért való helytállási kötelezettsége alapján. Az eseti döntés indokolásának lényege szerint: „az alperes beltag házastársának a betéti társaság kötelezettségeiért a saját vagyonával való korlátlan helytállási kötelezettségét nem az általa a betéti társaság helyett és nevében a felperessel, mint a bt. hitelezőjével megkötött szerződés, hanem a Gt.-nek a társasági szerződés részét képező – fentebb hivatkozott – kógens rendelkezései alapozzák meg, hiszen a beltag házastárs saját vagyonával való korlátlan felelőssége nem csupán a társaság szerződéses, hanem valamennyi egyéb jogcímen keletkezett tartozására egyaránt kiterjed. E rendelkezéseknek az alperes beltag házastársára való alkalmazhatóságát viszont éppen az alperes – Csjt. 30. §-ának (1) bekezdése szerinti – tényleges hozzájárulásával megkötött társasági szerződés teremtette meg, amely azonban – nem vitásan – a házastársi közös vagyonnal való rendelkezést tartalmazott. A társasági szerződés (...) beltagként való megkötéséhez történő tényleges alperesi hozzájárulás pedig nyilvánvalóan nem csupán arra terjedt ki, hogy az alperes beltag házastársa a házastársi közös vagyon terhére vagyoni hozzájárulást bocsásson a társasági szerződéssel létrehozott betéti társaság rendelkezésére, hanem magában foglalta annak a tudomásulvételét is, hogy a Gt. kógens rendelkezései, egyebek mellett tehát a társaság üzletvezetésére és képviselésére (Gt. 102. §), a társasági döntéseknek a tagok általi (a tagok házastársainak a hozzájárulása nélkül történő!) meghozatalára, valamint a közkereseti társasági tag és a betéti társasági beltag házastársnak a társaság tartozásaiért való korlátlan felelősségre vonatkozó szabályai is a társasági szerződés részévé válnak [Gt. 90. § és 101. § (3) bek.]. E szabályok szerint viszont a „társaság tartozásáért” való felelősség nem csupán a társaság kontraktuális, hanem a deliktuális jellegű, sőt nemcsak a polgári jogi, hanem az

adó jogi és egyéb jogviszonyok alapján keletkezett tartozásaira is kiterjed, az ilyen társasági tartozások tekintetében viszont a házastársak közös egyetértésének a szükségessége nyilvánvalóan fel sem merülhet. (...)” (Csúri: *A házassági vagyoni jog gyakorlati kérdései* 407–414. old. – CompLex – 2006.)

Az utóbbi álláspontnak megfelelő egységes ítélkezési gyakorlat kialakítása érdekében javasoljuk

- egyrészt a 3:45. § (2) bekezdése számozásának (3) bekezdésre való módosítását,
- másrészt az alábbi szövegű (2) bekezdésnek a 3:45. §-ba történő beillesztését:

(2) *Ha a közös vagyonnal való rendelkezés gazdálkodó szervezetbeli részesedés megszerzésére irányul, a taggá nem váló házastársnak a szövetkezetbeli, illetve gazdasági társasági részesedés – kötelmi jellegű vagy társasági szerződéssel történő – megszerzéséhez való hozzájárulása magában foglalja mindazoknak a tagsági kötelezettségeknek a vállalásához való hozzájárulását is, amelyek az adott gazdálkodó szervezet cégformájától és a taggá váló házastárs tagi minőségétől függően a tag házastársat a létesítő okirat, valamint az adott gazdálkodó szervezetre irányadó jogszabályok kőgens rendelkezései alapján terhelik.*

2. A házastárs hozzájárulásának vélelme (3:46. §)

A Legfelsőbb Bíróság házassági vagyoni jogi ítélkezési gyakorlata egységes abban, hogy a *gazdasági társaság alapítására irányuló társasági szerződés* (alapító okirat, alapszabály) házassági vagyoni jogi szempontból a harmadik személy javára szóló *visszterhes jellegű szerződésekkel esik egy tekintet alá*, mert annak alapján a tag házastárs vagyoni hozzájárulást bocsát a szerződéssel létrehozni kívánt harmadik személy: az önálló jogalanynak minősülő gazdasági társaság rendelkezésére, és ennek fejében egy vagyoni értékkel rendelkező társasági részesedést szerez meg.

A fenti I. pontban kifejtett okokból javasoljuk a 3:46. § (1) bekezdése szövegének az alábbi pontosítását:

(1) Bármelyik házastársnak a vagyonközösség fennállása alatt a közös vagyonra kötött visszterhes *vagy azzal egy tekintet alá eső társasági szerződését* – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a másik házastárs hozzájárulásával kötött szerződésnek kell tekinteni, kivéve, ha a szerződést kötő harmadik személy tudott, vagy a körülményekből tudnia kellett arról, hogy a másik házastárs a szerződéshez nem járult hozzá.”

3. Harmadik személyekkel szembeni felelősség szerződés esetén (3:47. §)

A Javaslat 3:47. § (2) bekezdése – a hatályos szabályozással egyezően – a nem szerződő (másik) házastársnak a házastársa által kötött szerződésért a harmadik személlyel szemben fennálló felelősségét a közös vagyon reá eső illetősége erejéig korlátozza, kibővíti viszont a hatályos szabályozás szövegét annyiban, hogy e felelősség mértéke a nem szerződő (másik) házastárs tartozás esedékességkori „közös vagyoni jutójáig” terjed.

Egyetértünk azzal, hogy „A Javaslat azt az álláspontot foglalja el, hogy a házastárs felelőssége jogszabályon alapuló speciális felelősségi forma, amely elsősorban a *közös vagyonra (annak tárgyaira) korlátozott felelősséget* jelent, de a közös vagyon megosztása esetén a tartozás fedezetéért a házastársat akkor is helytállási kötelezettség terheli, ha már nincs a 3:37. § értelmében vett közös vagyon.” (Lásd részletesen: *Csjt. Kommentár III.* – Csúri: *A házassági vagyoni jog* 440–447. old., – KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. – 2002., Csúri: *A házassági vagyoni jog gyakorlati kérdései* 389–394. old. – KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. – 2006.)

Vitatjuk viszont annak az indokolt voltát, hogy a Javaslat a házastárs felelősségének mértékét lényegében tovább korlátozza azáltal, hogy azt „a tartozás, illetve járulécai *esedékességének idő-*

pontjában meglévő közös vagyontömeghez, illetve annak értékéhez kapcsolja”, és ezáltal az egyébként is köztudomású fedezetelvonási törekvések alapját lényegében legalizálja.

Amennyiben a hatályos szabályozás szövegét a Csjk. a Javaslatnak megfelelően kibővítené, úgy indokoltan tartanánk a házastárs egyébként is korlátozott felelősségének az alábbiak szerint történő kiterjesztését:

3:47. § (2) A szerződéskötésben részt nem vett házastárs felelőssége a házastársa által kötött szerződésért a harmadik személlyel szemben a közös vagyonból a tartozás esedékességekor reá eső illetőség erejéig áll fenn, *azzal, hogy a közös vagyonból reá eső illetőségnek a tartozás keletkezését követő csökkenése a felelősségének mértékét nem érinti, kivéve, ha bizonyítja, hogy a vagyoni illetőségének csökkenését az ellenőrzési körén kívül eső olyan elvárhatatlan körülmény okozta, amely a szerződéskötés idején nem volt előrelátható.*

Ez a megoldás – véleményünk szerint – nem elősegítené, hanem gátolná a fedezetelvonási törekvések sikerét, és összhangban állna az új Ptk. Kötelmi Jog címet viselő Ötödik Könyve 5:113. §-a szerinti szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályával is.

A szerződéskötésben részt nem vett házastárs felelősségének az alapja ugyanis az, hogy a házastársa általi visszterhes szerződés megkötésének ténye az ő személyére nézve is kötelelem-keletkeztető ténynek minősül, ebből következően pedig a szerződő házastárs szerződésszegése – a közös vagyoni jutója erejéig – a nem szerződő házastárs szerződésszegéssel okozott kártérítési jellegű felelősségét is megalapozza.

4. Harmadik személlyel szembeni felelősség jogalap nélküli gazdagodás alapján (3:48. §)

A Javaslat 3:48. §-a – annak tartalmát tekintve – megfelel ugyan a Legfelsőbb Bíróság házassági vagyoni jogi ítélkezési gyakorlatának, ennek ellenére is szükségtelemnek tartjuk viszont a jogalap nélküli gazdagodás Csjk.-ban történő külön szabályozását.

Az ennek megfelelő ítélkezési gyakorlat ugyanis nem a Csjt. rendelkezéseiben, hanem a Csjt. 31. § (5) bekezdésének az utaló szabálya alapján alkalmazandó, és a házastársak, illetve a harmadik személyek közötti jogviszonyokra egyébként is irányadó Ptk. rendelkezéseiben alapul. A Ptk. 361–364. §-ainak a jogalap nélküli gazdagodás visszatérítésére vonatkozó szabályai viszont sem a visszatérítés törvényes feltételei, sem pedig a visszatérítési kötelezettséget kizáró okok vonatkozásában nem különböztetnek aszerint, hogy a jogalap nélkül gazdagodó személy házasságban él-e vagy sem.

A nem szerződő házastársnak a Csjk. 3:47. §-án alapuló járulékos jellegű felelőssége kétségkívül kontraktuális (szerződésszegési) jellegű felelősségi alakzatnak minősül, és a hatályos Csjt. sem a szerződő, sem a nem szerződő (másik) házastárs deliktuális (szerződésen kívüli) jellegű felelősségéről nem rendelkezik, hiszen e felelősségi formákra a házastársak és a harmadik személyek közötti jogviszonyokra irányadó Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni.

Ilyen körülmények mellett a nem szerződő házastárs jogalap nélküli gazdagodás visszatérítéséért való (deliktuális jellegű) felelősségére való utalás egyrészt azt a látszatot keltheti, hogy a nem szerződő házastárs e törvényhelyen alapuló felelőssége a Ptk.-beli törvényes feltételek hiányában és a kizáró okok meglétében is fennáll, másrészt éppen úgy szükségtelen, mint ahogyan a Javaslat maga sem tartja szükségesnek annak a külön kiemelését, hogy akár a szerződő, akár a nem szerződő házastárs harmadik személyekkel szembeni deliktuális (szerződésen kívüli) jellegű felelősségét a Gt., Ctv., Cstv., továbbá – egyebek mellett – a Ptk. által – a jogalap nélküli gazdagodás mellett! – külön nevesített másik két kárkötelelem-keletkeztető jogi tény megalapúsága, tehát a házastársak bármelyikének a Ptk. 6. §-a szerinti utaló magatartása, valamint a Ptk. 339. §-a szerinti szerződésen kívüli

jogellenes és vétkes károkozása a külső jogviszonyokban ugyancsak megalapozhatja.

Megjegyezzük egyébként, hogy a 3:40. §-hoz fűzött indokolás helyesen rögzíti azt, hogy „az előző §” (tehát: a 3:47. §) „a házastársaknak a szerződésen (egyoldalú jognyilatkozaton) alapuló felelősségének kérdését rendezi. Kötelelem keletkezhet azonban szerződésen kívüli károkozásból, jogalap nélküli gazdagodásból vagy egyéb tényekből is.” (helyesen: vagy utaló magatartásból is). Részben téves viszont az indokolás ezt követő részének az a megszővegezése, mely szerint „Ha az ilyen kötelelem alapján” a házastársak közös kötelezettek (például közös károkozók, örökösök, adótervezés alanyai) nem a családjogi, hanem az arra irányadó szabályok szerint közösen felelnek.

Az indokolásnak az utóbb idézett mondatában ugyanis keverednek egymással a kontraktuális (szerződésességi) és a deliktális (szerződésen kívüli) jellegű felelősséget megalapozó jogi tények, a polgári jogi kötelelem és kötelezettség, a szerződés, mint kétoldalú jognyilatkozat, valamint a kárkötelelem-keletkeztető jogi tények (utaló magatartás, jogalap nélküli gazdagodás, szerződésen kívüli jogellenes károkozás) és az öröklési jogviszony, mint egyetemes jogutódlás, illetőleg az adóalanyiség, mint nem polgári jogi kötelelem, hanem közigazgatási jogviszonyon alapuló kötelezettség fogalmi elemei. A szerződés ugyanis polgári jogi kötelelemnek minősül, a jogellenes károkozás kárkötelelem-keletkeztető jogi tény ugyan, szerződésnek viszont nem tekinthető, az öröklési jogviszony nem kötelelemnek, hanem egyetemes jogutódlásnak, az adóalanyiség pedig nem is polgári, hanem közigazgatási jellegű jogviszonynak minősül.

Az idézett mondat ezért – véleményünk szerint úgy helyes, hogy:

„Ha a házastársak közös kötelezettek (például közös károkozók, örökösök, adótervezés alanyai) nem a családjogi, hanem az arra irányadó szabályok szerint közösen felelnek.”

5. A közös vagyonnal való rendelkezés a házassági vagyonközösség megszűnése és a közös vagyon megosztása közötti időben (3:49. §)

Teljességgel indokolatlannak és érthetetlennek is tartjuk a Javaslatnak azt az álláspontját, hogy a házastársak közös rendelkezési jogára vonatkozó Csjt.-beli szabály „merevségének” a feloldását éppen a házassági életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időszakban tartaná indokoltnak.

Az ítélkezési gyakorlat tapasztalatai ugyanis arra utalnak, hogy a házastársak életközösség fennállása alatt egymással kötött szerződéseinek a valós célja igen gyakran a házastársak közös adóelkerülési, illetve fedezetelvonási törekvéssel párosul, ezért az ilyen szerződések vonatkozásában kiemelt jelentősége van a harmadik személyek védelmére irányuló jogi szabályozásnak.

A házassági életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben – ezzel szemben – a házastársak valamelyikének a harmadik személlyel kötött polgári jogi vagy társasági szerződése irányul gyakran arra, hogy a vagyonközösséghez tartozó értékesebb vagyontárgyak elidegenítése, gazdasági társaságba történő apportálása útján vagy más módon a másik házastárs közös vagyon megosztása iránti igényének a kielégítési alapját részben vagy egészben elvonja, ezért az utóbb említett időszakban a házastársak egymással szembeni jogvédelmének van kiemelt jelentősége.

Ezt támasztja alá egyébként a Javaslat 3:50. §-ához fűzött indokolása is, amely kifejezett utalást tartalmaz a *Komárom–Esztergom Megyei Bíróság Polgári Kollégiuma 1999. június 14-i ülésének a jegyzőkönyvében* említett azokra a konkrét ügyekre vonatkozóan, amelyekben az egyik házastárs a másik házastárs kielégítési alapját oly módon vonja el, hogy az életközösség megszűnése után egy, a közös vagyonhoz tartozó nagyobb értékű vagyontárgyat (például magát a közös lakást!) nem pénzbeli hozzájárulás-

ként (apportként) gazdasági társaság rendelkezésére bocsátotta [*Javaslat 83. old. indokolás (1) bekezdésének utolsó mondata*].

A Legfelsőbb Bíróság házassági vagyonjogi ügyekben ítélező tanácsának a *Pfj. II. 21. 858/2003.* számú eseti döntése is arra mutat rá, hogy: „Kétségtől ellentétes ugyan a nem tag házastárs érdekeivel és feltehető akarásával az, ha az egyik házastárs a vagyonközösséghez tartozó, és a felek közös lakásul is szolgáló ingatlan vonatkozásában a másik (nem tag) házastárs – ingatlan-nyilvántartáson kívül megszerzett tulajdoni igényének fedezetét oly módon vonja el, hogy az ingatlant a saját holtig tartó haszonélvezeti jogával terhelten – akár a vagyonközösség fennállása alatt, akár az életközösség megszűnésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben – a házastársának egyetértése nélkül a közeli hozzátartozójának ajándékozza, aki azt rövid időn belül a vele közösen alapított korlátolt felelősségű társaságba apportálja.

A társasági szerződés fedezetelvonó jellegének és erre visszavezethető relatív hatálytalanságának megállapítására azonban ilyen esetben is csak erre irányuló kereseti kérelem esetén kerülhet sor, hiszen a relatív hatálytalanságot a bíróság – a szerződés semmisségével szemben – hivatalból nem észlelheti. Ebből viszont az következik, hogy nincs eljárásjogi lehetőség az ajándékozási szerződés felperessel szembeni relatív hatálytalanságának a megállapítására irányuló kereset alapján a társasági szerződés nem tag házastárs felperessel szembeni hatálytalanságának megállapítására”. (*Pfj. II. 21. 858/2003.*)

A Legfelsőbb Bíróság 1/2000. PJE számú jogegységi határozata alapján „a tag házastárs fedezetelvonó apportjával szemben a nem tag házastárs ma már egyértelmű jogvédelemben részesíthető ugyan a társasági szerződés vele szembeni (relatív) hatálytalanságának a megállapítása útján, továbbra is kétséges viszont annak a mikénti elbírálása, hogy alapot ad-e a fedezetelvonó jelleg és az erre visszavezethető relatív hatálytalanság megállapítására önmagában az, ha a társasági szerződés a közös lakásingatlan tekintetében a nem tag házastárs kötelmi jellegű vagyoni igényének a kielégítési alapját ugyan nem, a tulajdoni igénye érvényesíthetőségének a kielégítési alapját viszont elvonja. (*BH 2002/10. és LB 1/2000. PJE – Hiv. Gyűjt. 2002/1. sz., Csúri: A társasági részesedések a házassági vagyonjogban, szerk.: Dr. Szabó Júlia – HVG-ORAC – Budapest, 2006. és Csúri A házassági vagyonjog gyakorlati kérdései 358–359. old., CompLex Kiadó Kft. Budapest, 2006.*)

A Legfelsőbb Bíróság házassági vagyonjogi tanácsának az évek óta következetes ítélkezési gyakorlata szerint ugyanis a házastárs egyoldalú rendelkezése alapján létrejött szerződés külső jogviszonybeli jogkövetkezményeit a Ptk. 203. §-a alapján kell megítélni, mivel az a másik házastársat a közös vagyonból megillető részesedés kielégítési alapját vonja el: az ilyen szerződés tehát az ügyletkötésben részt nem vett házastársal szemben a hozzájárulásának hiányában hatálytalan, feltéve, hogy a szerző fél rosszhiszemű volt vagy reá nézve a szerződésből ingyenes előny származott. Ha valaki hozzátartozójával köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget, illetőleg az ingyenességet vélelmezni kell (*BH 1991/9/349.*)

A hatálytalanságnak a Legfelsőbb Bíróság egyes határozatai szerint az a jogkövetkezménye, hogy a házastárs tulajdoni hányadának értékeért elsősorban az átruházó házastárs felel, ha pedig vele szemben a követelés nem hajtható be, a harmadik személy túrni tartozik a követelésnek az átruházott ingatlanból történő kielégítését (*BH 1988/6/180., PJD XI. 277., Kézikönyv 1. kötet 171–172. old.*). Más határozatai szerint viszont a szerződő harmadik személy a sérelmet szenvedett házastárs igényének az átruházott ingatlanból történő kielégítését attól függetlenül is túrni tartozik, hogy az átruházó házastársal szemben a sérelmet szenvedett házastárs ingatlanilletőségének az értéke behajtható-e vagy sem. A házastárs tulajdoni igénye ugyanis „nem pénzkövetelés, hanem olyan dologi jogi igény, amely minden egyes ingatlan vonatkozásában az adott ingatlanhoz kapcsolódik, nem pedig a közösen szerzett ingatlanból őt megillető értékre korlátozódik” (*LB Pf. II. 21 278/1996. és Pfj. II. 22 134/1997.*). – (*Csjt. Kommentár*

III. – *Csúri: Házassági vagyonyjog* 412–413. old. – KJK–KER–SZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.)

A hatályos szabályozás „merevségének az oldása” tehát – a 3:47. § (2) bekezdésével összefüggésben kifejtettekhez hasonlóan – lényegében a házastársak egymással szembeni fedezetelvonási törekvéseit legalizálná. Nem indokolhatná ugyanis a rendelkezési jognak az ilyen szabályozását önmagában az, hogy „ilyen esetben a közös vagyon megosztása iránti igény lényegében megtérítési igénnyé fordulna át.”

A Javaslat 3:60. § (1)–(2) és 3:61. § (2) bekezdése szerint ugyanis a házastársat a közös vagyonból megillető hányadot változatlanul a vagyontársak megszüntésekor fennállott állapot és érték szerint kell megállapítani, a közös vagyont elsődlegesen változatlanul természetben kell megosztani, az egyik házastárs foglalkozásának, vagy egyéni vállalkozásának céljára használt vagyontárgyak pedig a megosztás során nem feltétlenül, hanem csak elsősorban illetik meg ezt a házastársat, a hasonló tárgyú perek tapasztalatai viszont arra utalnak, hogy az ilyen megtérítési igényen alapuló követelés az esetek túlnyomó részében gyakorlatilag végrehajthatatlan.

Ilyen körülmények mellett – véleményünk szerint – nem a közös rendelkezési jognak a vagyontársak megszüntése és a közös vagyon megosztása közötti időszakban történő változatlan fenntartása, hanem annak a vagyontársak tartamára történő korlátozása lenne teljességgel életszerűtlen.

Ellentétes lenne ugyanakkor a szabályozásnak ez a módja a Ptk. 139–149. §-ai szerinti polgári jogi közös tulajdon szabályával is. A Ptk. 145. § (1) bekezdése szerint ugyanis bármelyik tulajdonos csak a saját tulajdoni hányadával rendelkezhet, a Javaslat pedig egyrészt változatlanul fenntartja az ún. reálszerzés elvén alapuló vagyontársasági rendszert és a közös vagyon törvényes vélelmének az ingatlan-nyilvántartás közhitelességével szembeni érvényesíthetőségét is, a vagyontársak megszüntése és a közös vagyon megosztása közötti időszakra nézve pedig a közös vagyon használatának és kezelésének jogára a Ptk. szerinti közös tulajdon szabályait attól függetlenül rendeli alkalmazni, hogy a házastársak és a harmadik személyek közötti külső jogviszonyokban csak valamelyik vagy mindkét házastárs tulajdonosnak, illetve jogosultnak minősül-e vagy sem.

Az ilyen eltérő tartalmú szabályozást nem teszi szükségessé önmagában a foglalkozás, illetve egyéni vállalkozás további zavartalan gyakorolhatósága, illetve folytathatósága, és nem indokolják azt az üzleti élet követelményei sem.

A Javaslat 3:51. §-a szerint ugyanis önmagában a valós vagy vélelmezett hozzájárulás hiánya a foglalkozás gyakorlása, illetve egyéni vállalkozás folytatása körében megkötött szerződéseket a külső jogviszonyokban nem teszi érvénytelenné, hanem csak a fedezetelvonás szabályai szerinti – házastárral szembeni – relatív hatálytalanság megállapítására adhat alapot. Az utóbbi azonban a házastárral szerződő harmadik személy rosszhiszeműségét vagy a szerződés ingyenességét feltételezi, a rosszhiszemű személy viszont a nem szerződő házastárral szembeni jogvédelmet nyilvánvalóan „nem érdemli meg”, ingyenes szerződés esetén pedig a hatálytalanság megállapítása a szerződő harmadik személyre nézve nyilvánvalóan nem méltánytalan.

A Javaslat 3:52. §-a szerint a valós vagy vélelmezett hozzájárulás hiánya a házastársak belső jogviszonyában – a megbízás nélküli ügyvitel szabályaiával azonos tartalmú – olyan speciális kártérítési kötelezettséget von maga után, amely lényegesen szigorúbb a 3:49. § (2) bekezdése szerinti értéktérítési kötelezettségnél.

A Csjk. ilyen szabályozása mellett a hatályos Csjt. szabályainak a változatlan fenntartása, illetve annak legfeljebb a svájci ZGB 229. cikke szerinti olyan többlétszabályozása lehetne indokolt, amely szerint:

„A vagyontársak megszüntésétől a közös vagyon megosztásáig terjedő időben a meghatározott foglalkozást gyakorló, illetve egyéni vállalkozást folytató házastárs a másik házastárs hozzájárulása nélkül is önállóan megkötheti mindazokat a jogügyleteket, amelyek az említett

tevékenységek gyakorlásával, illetve folytatásával szükségképpen együtt járnak, kivéve az említett tevékenységek kifejtéséhez szükséges közös vagyontárgyakkal való rendelkezést tartalmazó szerződéseket.”

Az ilyen tartalmú többlétszabályozás nem hagyna kétséget afelől, hogy az említett időszakban a foglalkozás, illetve egyéni vállalkozás folytatásával szükségképpen együtt járó szerződések megkötése ellen a másik házastárs a Javaslat 3:46. § (2) bekezdése szerint már nyilvánvalóan nem tiltakozhaték, hiszen e tevékenységeknek az eredménye (haszna vagy vesztesége) már nem közös, hanem a tevékenységet gyakorló házastárs – polgári jogi – saját vagyonához („különvagyonához”) tartozik, és az ilyen tárgyú szerződésekért a másik házastárs a szerződő harmadik személyekkel szemben a Javaslat 3:47. § (3) bekezdése szerint már egyébként sem felel.

Különösen indokolatlan lenne „az egyik házastárs foglalkozásának gyakorlása vagy egyéni vállalkozása körében használt, illetőleg ezek céljára lekötött vagyontárgyak vonatkozásában a rendes gazdasági szabályai szerint a másik házastárs hozzájárulása nélkül való szabad rendelkezési jog gyakorlásának biztosítása.”

E vagyontárgyak ugyanis kivétel nélkül a magánvagyon, ebből következően a közös vagyon körébe tartoznak, és az ítélezési gyakorlat tapasztalatai szerint a házastársak az egyik házastárs egyéni vállalkozói jogosítványán alapján folytatott tevékenységben (a „kétszemélyes egyéni vállalkozás” jogi lehetőségének hiánya folytán) igen gyakran – alkalmazotti, besegítő családi minőségben vagy anélkül – mindketten egyaránt részt vesznek, és nem csupán a vállalkozási és befektetési, hanem a személyes, családi és háztartási célú beszerzéseiket – az áfa-mentes beszerzések lehetősége, az 50 000 forintot meg nem haladó tárgyi eszközök nulla értékre való amortizálhatósága és az adó elkerülését célzó egyéb megfontolásokból – a vállalkozás céljára szerzett vagyontárgyakként tüntetik fel. Gyakori az is, hogy az értékes tárgyi eszközöket igénylő foglalkozás (orvosi, ügyvédi praxis, teherfuvarozó stb.) gyakorlásában a másik házastárs is közreműködik. Ilyen esetekben a nem egyéni vállalkozó, illetve nem meghatározott foglalkozást gyakorló (másik) házastárs nyilvánvalóan kizárólag a család közös boldogulása érdekében járul hozzá ahhoz, hogy a felek a közös vagyon jelentős részét, sőt nem ritkán annak egészét az említett tevékenységek házastársa általi, vagy a házastársa nevében történő folytatásához szükséges tárgyi eszközök és egyéb vagyontárgyak megszerzésére fordítsák. Súlyosan méltánytalan lenne tehát a nem vállalkozó, illetve meghatározott foglalkozást nem gyakorló házastársnak az említett célokat szolgáló vagyontárgyakra vonatkozó közös rendelkezési jogtól való törvényi szintű megfosztása pusztán azért, mert a család (és ezáltal a saját) közös boldogulása érdekében az ilyen vagyontárgyak említett célokra történő megszerzéséhez, illetve használatához hozzájárult.

A rendelkezés joga egyébként nem csupán a visszerthes, hanem az ingyenes jellegű rendelkezés (pl. ajándékozás) jogát is magában foglalja. Nem kompenzálhatná ezért a közös rendelkezési jog hiányát önmagában a (2) bekezdése szerinti értéktérítési kötelezettség sem, hiszen a másik házastárs az értéktérítéshez legfeljebb

- a köztudomásúan hosszú évekig is elhúzódó házassági vagyoni per befejezése után juthatna csak hozzá,
- az ingyenes jellegű rendelkezések esetében pedig a végrehajtás sikerét megíjíthatná önmagában az is, hogy az ilyen egyoldalú rendelkezések folytán a közös vagyon életközösség megszűnéskori köre és értéke – az ellenszolgáltatás hiánya folytán – szükségképpen csökken.

Hasonlóképpen indokolatlan lenne az is, ha azokkal az ingóságokkal, amelyek a vagyontársak megszüntését követően a házastárs egyetértésével kerültek a másik házastárs birtokába, annak hozzájárulása nélkül rendelkezhetnének.

A másik házastárs egyetértésével történő kizárólagos birtoklásnak ugyanis számtalan olyan oka lehet, amely a házastársaknak az „ingóságok” jövőbeni megosztására vonatkozó elképzeléseivel

semmiféle kapcsolatban nem áll. Ilyen ok lehet például az, hogy a közös lakásból akár önként, akár a másik házastárs túrhetetlen magatartása miatt eltávozni kényszerülő, vagy sok esetben a lakásból kizárt házastárs – megfelelő lakás hiányában – nem tudja vagy átmenetileg nem akarja az őt megillető, vagy általa egyébként igényelt ingóságokat magával vinni.

A Csjt. és a Csjk. alkalmazásában ingóságnak minősül a pénz és az értékpapír is, és az ingóságokkal egy tekintet alá esnek egyes olyan vagyoni értékű jogok is, amelyek birtoklása fogalmilag kizárt, és amelyeket szándéka ellenére sem lenne képes még átmenetileg sem használni vagy hasznosítani, mint pl. szövetkezeti üzletrész és részjegy, gazdasági társasági részesedések stb., ezek birtoklása tehát önmagában kizárólagos rendelkezési jogot nyilvánvalóan nem alapozhat meg.

A közös vagyontárgy megóvásához, fenntartásához, helyreállításához, értékállandóságának biztosításához szükséges egyedüli kötelezettségvállalásnak a Legfelsőbb Bíróság jelenlegi gyakorlata szerinti megbízás nélküli ügyvitel szabályai, és a Javaslat 3:52. §-a szerint sincs jogi akadálya, a közös vagyont terhelő tartozásoknak a közös vagyon számára terhebbé nem váló egyedüli teljesítésére pedig a Csjk. külön felhatalmazása nélkül is mindkét házastárs egyaránt köteles, és a tartozás jogosultja a házastárs, mint harmadik személy által felajánlott teljesítést a Ptk. 286. §-ának (1) bekezdése szerint egyébként is köteles elfogadni, hiszen a házastársnak a teljesítéshez törvényes érdeke fűződik.

Csúri Éva-Szabó Júlia

A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának alapjogi keretei

1. Gyűlöletbeszéd és jog

A gyűlöletbeszéd („hate speech”, „discours de haine”, „Hassrede, Volksverhetzung”) világszerte fertőző társadalmi jelenség, amely egymás megbecsülését, a népesség csoportjainak kiegyensúlyozott együttélését és az ennek érdekében elvárható kölcsönös toleranciát, végső soron a köznyugalmat ássa alá. Jogi megragadása, tényállásba foglalása és szankcionálása a jelenség világnézeti, erkölcsi, gazdasági és politikai gyökereit, vagy akár lélektani indokait is tekintve csupán tüneti, nem pedig oki kezelést jelent. Demokratikus jogállamban végső soron a véleménynyilvánítás szabadságának egyrészt az alapértékű emberi méltóság, másrészt a köznyugalom védelme érdekében szükségessé váló törvényi korlátozásáról, vagyis egymásnak esetenként határt szabó demokratikus követelményrendszerek koordinálásáról van szó.

Ma már világszerte megállapítható a gyűlöletbeszéddel szembeni büntetőjogi védekezés szükségszerűségének nemzetközi követelményekhez igazodó elismerése és szabályozásának kiépülése, ha államonként eltérő módokon is. A ma hatályos törvénykönyvek ugyanakkor a nemzetre vagy meghatározott jellegű népcsoportokra vonatkozó gyűlöletbeszéd által egyes személyeket is érintő nem vagyoni sérelmek polgári jogi orvoslásának lehetőségére nem szolgálnak testre szabott példákkal. Mivel azonban a személyek meghatározott kollektívái elleni gyűlöletbeszéd nem csupán a közrendet, köznyugalmat vagy közérkölcset sértetheti, hanem közvetve a kollektívákhoz tartozó személyek jogait is érintheti, a polgári jogi védelem lehetősége ebben a körben sem zárható ki és azt a személyhez fűződő jogok oltalma szintjén is vizsgálni kell.

Hogyan állapítható meg polgári jogi kódexben az ilyen közvetett személyiségi jogsértés törvényi tényállása, az érintett, esetleg jogi személyiséggel sem rendelkező csoport egyes személyei által érzett sérelem okozatossága és súlya, ki érvényesíthet abból fakadó igényeket, milyen szankciókkal és kinek a javára szólan orvolsolható a csoportot ért sérelemnek egyes tagjait érintő hatása?

2. A véleménynyilvánítás szabadságának és korlátozásának eltérő koncepciói

2.1. Angol-amerikai megközelítés

A véleménynyilvánítás szabadságának törvényi biztosítása a polgári forradalmak hajtása. Gyökerei az angol közjogba nyúlnak vissza.

A transzatlanti hajózás lehetőségeit tekintve előnyös földrajzi helyzetét kihasználva Anglia aknáztta ki legeredményesebben az

újkor elején megnyílt tengerentúli erőforrásokat. Ez is közrejátszott abban, hogy gazdasági és társadalmi fejlődése megelőzhetette a kontinentális államokét: Már a XVII. században lezajlottak polgári forradalmi. Cromwell protestáns köztársaságát ugyan még katolikus restauráció követte, ennek azonban Orániai (III.) Vilmos 1688. évi partraszállása véget vetett és a nyomában lezajlott „dicsőséges forradalom” megteremtette az újkori parlamentáris monarchia alapjait. Az angol parlament jogainak biztosítása végett alkut kötött III. Vilmostal és feleségével, a protestáns (II.) Stuart Máriával, akik vállalták, hogy trónra lépésük és protestáns utódlásuk elismerése fejében tiszteletben fogják tartani a parlament mindkét házának jogkörét. Az angol 1689. évi *Bill of Rights* ennek megfelelően nem általános emberi jogi garanciákat tartalmazott, hanem a parlament jogkörét és a nép képviselőinek mentelmi jogát biztosította, ezt is vallási diszkrimináció jegyében irányozva elő. Az uralkodó és a parlament hatásköreit ünnepeles nyilatkozat formájában rögzítették. Az abban nevesített 13 jogkör közül a kilencedik irányozta elő, „Hogy a parlamentben történő szólás („speech”) és viták vagy eljárások nem lehetnek a parlamenten kívül semmilyen bíróságon vagy helyen vád vagy vizsgálat tárgyai.”¹

A parlamenti szólásszabadságnak ez a garanciája tovább élt az észak-amerikai telepesek tudatában, amikor azt először alkotmányozó jogaik volt anyaországukkal szembeni elismertetésére, majd az eredetileg csak laza konföderációba tömörült 13 új állam föderális köztársaságba egyesülésekor saját joghatóságuk védelmében igyekeztek alkalmazni, a központi jogalkotás praemptív következményeinek, a tagállami jogalkotások fölé tornyosulásának korlátozása végett. Virginia állam például már 1776-ban megalkotta saját jogainak deklarációját.² Majd, amikor az Egyesült Államok addigra még csak 11 állam által ratifikált alkotmányának megfelelően, 1789 szeptember végén összeült a köztársaság első kongresszusa, elsősorban Virginia szorgalmazására és az alkotmány mind a tizenhárom állam által történő ratifikálása érdekében haladéktalanul elfogadták annak első tíz módosítását, amelyek együttesen szintén *Bill of Rights* néven mentek át a köztudatba. Ekkor a francia forradalmi alkotmányozó gyűlés már három hónapja megalkotta az emberi és polgári jogok nyilatkozatát, amit még XVI. Lajos király szentesített.

Az amerikai Bill of Rights közjogi értelmezésének kulcsát a X. Módosítás nyújtja, amely szerint „Az alkotmány által nem az Egyesült Államokra ruházott, vagy abban az államok számára nem tiltott hatáskörök az egyes államoknak vagy a népnek vannak fenntartva.”

A közös alkotmány máig is érvényes első módosítása – többek között – azt is előírja, hogy „a kongresszus nem hozhat törvényt

... a szólás vagy a sajtó szabadságának a korlátozására; ...³ Ezen alapul az amerikai jogalkotás és az alkotmányban ráruházott föderális igazságszolgáltatási hatáskörben eljáró Legfelsőbb Bíróság tartózkodása a gyűlöletnyilvánítás önmagában, súlyos minősítő körülmények hiányában való korlátozásának engedésétől. Személyek vagy csoportok közvetlen megfélemlítésének, vagy megfélemlítésére irányuló szándék bizonyításának hiányában tartózkodik akár politikai gyülekezés keretében, akár egyébként elhangzott gyűlöletbeszéd büntetésétől.

Az amerikai Legfelsőbb Bíróság gyakorlatából kitűnően a „szólásszabadság” terminusa nem egyszerűen a véleménynyilvánítás szinonimája, hanem a szorosan vett véleménynyilvánítástól különböző, ám külön büntetőjogi tényállásba nem ütköző, mindenféle beszéd tolerálására is irányul, mint aminő lehet akár szitkozódás, politikai agitáció, gyűlölködő kifejezések, bujálkodáson innen maradó obszcén szólás is⁴. Ennek a tág szabadságfogalomnak megfelelően az USA bírászkodása a kifejezetten nem tiltott jelképeknek büntetendő cselekménnyel nem járó használatát szimbóliának minősíti és nem tekinti önmagában korlátozhatónak („*protection to symbolic or expressive conduct as well as to actual speech*”).⁵

Mivel az alkotmány csak a szólásszabadság kongresszusi korlátozását tiltja, a mára ötven tagállam elvileg saját hatáskörben szabályozhatná annak tartalmát. A Kongresszus Első Módosításba foglalt össz-szövetségi törvényalkotási korlátozásból („*restrictive clauses*”) azonban korántsem következik, hogy a vonatkozó szabályozási hatáskör a tagállamoknál maradt volna és a szólásszabadság korlátozásának tilalma rájuk ne vonatkoznék. Tiszta vizet öntött a pohárba az alkotmány 1868. évi XIV. Módosítása, amely szerint „Egy állam sem hozhat vagy hajthat végre olyan törvényt amely az Egyesült Államok polgárainak jogait vagy mentességeit csorbítaná”. Ennek alapján hatálytalanította az USA Legfelsőbb Bírósága Virginia állam kereszt-égetésről szóló 1950. évi törvénye 18.2-423 szakaszának szó szerinti alkalmazását, amely szerint „minden ilyen kereszt-égetés megfélemlítési szándék *prima facie* bizonyítékának” minősül, mivel ez a bizonyítási terhet az elkövetőre fordítaná és a véleménynyilvánítás szabadságát tenné feltétellessé⁶. Az USA alkotmánya a föderális hatáskörben kizárja a tagállamok szerinti jogi pluralizmust; azon kívül viszont megengedi: Így adódott pl., hogy egyes államokban még fennmaradt, másokban már nem alkalmazható halálbüntetés; a szólás szabadsága viszont a teljes jogegyenlőség alapján érvényesül mind az ötven államban.

Az Egyesült Államokban a meghódított őslakossággal szemben *eleve egyenlő telepések* mindannyian egy új világ teremtésében közreműködő *államaik polgárainak* egyenlőségét tartották szem előtt és ezt az emberi jogi kérdésekben is államokként, saját elképzeléseik szerint kívánták megvalósítani. Maguknak szerzett jogait akarták *megtartani*. Az egyesülő államok által elfogadott alkotmány máig is hatályos praeambuluma szerint népeik egyik célja, hogy „a szabadság áldásait biztosítsák *önmaguknak* és utódjaiknak”. Ma már csak a történeti háttér fényében érthető, hogy ugyanakkor a rabszolgákra nézve, ugyanennek az alkotmánynak máig benne hagyott I.9.1 pontjában kötelezték a kongresszust, hogy húsz évig ne tiltsa meg „személyek importját” olyan államokba, ahol ez megengedett; csupán a rabszolga kereskedelemre kivetett vámot korlátozták, importált személyenként 10 dollárban. Ekkorra Nyugat-Európában már a röhöz kötött jobbság intézménye sem létezett, míg közismert tény, hogy az Egyesült Államok déli államaiban 1865-ig még a rabszolgáság intézménye is fennmaradt.⁷ Mintha T. *Jefferson* nem úgy fogalmazott volna az új államok 1776. évi Függetlenségi Nyilatkozatában, miszerint „magától értetődő, hogy minden Embert egyenlőnek teremtettek, hogy Teremtőjük felruházta őket bizonyos elidegeníthetetlen jogokkal, hogy ezek között vannak Élet, Szabadság és a Boldogság keresése”. Csak a polgárháború katarzisa eredményezte a rabszolgáság intézményes felszabadítását. Az őshonos indiánok ezt követően is csak 1924-

ben kaptak állampolgárságot.⁸ Az Egyesült Államok rohamos társadalmi fejlődése csak a XIX. század második felétől tette lehetővé, hogy a XX. század derekára Európa mellett nemzetközi téren is az általános emberi jogok szószólójává váljék.

2.2. Európai kontinentális megközelítés

Az **európai kontinens** államaiban a polgári forradalmak az angol-amerikai alkotmányozás körülményeitől eltérően egy már kikristályosodott rendi társadalom hierarchiájára épült kiváltságok *megdöntésére* és ebből következően *egyenlő emberi jogok* mindenki számára történő biztosítására irányultak. Az egymás emberi jogainak tiszteletben tartását és a minden polgár (*citoyen*) közös érdekeinek védelmét szolgáló parlamenti korlátozások lehetőségét éppen emberi jogi egyenlőségük garanciáiként irányozták elő.

Az 1789. augusztus 26-án elfogadott és október 5-én törvényerőre emelkedett francia **Nyilatkozat az ember és a polgár jogairól** a véleménynyilvánítás jogát a 11. cikkben következőképpen szavaltotta: „A gondolatok és vélemények szabad közlése egyike az ember legértékesebb jogainak; ennek megfelelően minden polgár szabadon beszélhet, írhat, és nyomtathat, kivéve, ha visszaél ezzel a szabadsággal, a törvény által meghatározott esetekben.”⁹ Ez a garancia már különböztet egyrészt a gondolat vagy a vélemény szabadsága, másrészt azok nyilvánításának a garantálása között. Előbbiek a jog eszközeivel eleve nem befolyásolhatók, ezért pontatlan a jogi irodalomban az egyszerűség vagy rövideg kedvéért használt „véleményszabadság” megjelölés is. A francia forradalmi nyilatkozat ugyanakkor a véleménynyilvánítás szabadságán is túlmutatott, már *sajtószabadságra* is utalva, anélkül, hogy ezt külön nevesítette volna. A fejlődés mutatja, hogy a sajtószabadság mind történetileg, mind tartalmilag a véleménynyilvánítás szabadságának folyománya.¹⁰

Ez az új távlatokat nyitó, alkotmányba foglalt törvény már a forradalom további menetében is módosításokra, illetőleg kiegészítésekre került. Az 1795. évi, a konvent utolsó napjaiban alkotott és hatályba lépett újabb (már harmadik!) alkotmány a szabadság alapvető emberi jogának általános fogalmába olvasztotta a véleménynyilvánításra vonatkozó külön rendelkezést: „A *szabadság* abban áll, hogy azt lehet tenni, ami mások jogait nem sérti.” (2. cikk, az eredeti Nyilatkozat 4. cikke alapján). Egyszerűsített kifejtette az egyenlőség jogának tartalmát, a *diszkrimináció tilalmának* bevezetésével: „Az *egyenlőség* abban áll, hogy a törvény *mindenkire* nézve azonos, akár oltalmaz, akár büntet. Az egyenlőség semmiféle különböztetést nem tűr származás vagy örökölt hatáskör szerint”. Ebben a törvényi garanciában már benne rejtett a véleménynyilvánítás szabadságának diszkrimináció mentes biztosítására vonatkozó jog is. A Konvent egyúttal cikkebe foglalta mind a törvényhozó, mind a polgárok emberi jogokból folyó kölcsönös *kötelességeit* is.¹¹

Napoleon 1799-ben feloszlatta a forradalom utolsó éveinek hullámain kormányzó direktóriumot és a hatalmat magához ragadva, még az év végén új alkotmányt vezetett be, amelyben már nem volt szó emberi jogokról, csupán a polgári jogok gyakorlásáról. A forradalom terrorban tetőzése és Napoleon éveken át csak fokozott egyszemélyes diktatúrája viszonylagossá tették ugyan az első emberi jogi nyilatkozat meggyőző erejét, ezek első, 1789. évi, veretes törvényalkotói kinyilatkoztatása másfél évszázad múltán mégis világszerte követésre és a demokrácia feltételeként további kibontakoztatásra talált.

3. A véleménynyilvánítás joga a nemzetközi és európai emberi jogi jogalkotás tükrében

A XX. század második felében a nemzetközi és európai emberi jogi jogalkotás a világháborús katalizmából ocsúdó világ egyik sürgető feladatává vált. Az állami szinten született történelmi példák ehhez kellő alapot szolgáltatottak.

3.1. ENSZ-okmányok

Az ENSZ Közgyűlésének 1948. évi „Emberi Jogok Általános Nyilatkozata” nyomán az 1966-ban alapvető nemzetközi jogforrásként elfogadott és mára 160 állam által megerősített **Polgári és politikai jogok Nemzetközi Egyezségokmány** bevezetőjében leszögezi azt a felismerést, hogy „az emberi közösség valamennyi tagja....egyenlő és elidegeníthetetlen” jogai „az emberi lény veleszületett méltóságából erednek” és „a félelemtől...mentes szabad emberi lények eszménye csak akkor valószínűsíthető meg, ha létrejönnek a feltételek, amelyek mellett mindenki élvezheti jogait”. Ennek megfelelően a 19. cikk (2) bekezdése szerint „Mindenkinek joga van a *szabad véleménynyilvánításra*; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat (angolul és franciául „*information*”: tájékoztatás) és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszés szerinti módon történő keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.” A (3) bekezdés szerint ugyanakkor „Az e cikk (2) bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos *korlátozásoknak* vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket *törvény* kifejezetten megállapít és amelyek a) *mások jogainak* vagy jó hírének tiszteletben tartására, illetőleg b) az állambiztonság vagy a *közrend*, a közegészség vagy a *közkerölcs* védelme érdekében szükségesek.” Ennek keretében kétséget kizáróan írja elő a 20. cikk (2) bekezdése: „Törvényben *kell megtiltani* a nemzeti, faji vagy vallási *gyűlölet* („*hatred*”) *bármilyen hirdetését*, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra *izgat* (angolul „*constitutes incitement*”, aminek jelentése erőszakosabb az izgatásnál: „*usztításra*”) irányul és mások elleni magatartásra *ösztönzést* sugall,¹² míg az izgatás valami ellen történő merő *hangulatkeltés*, elítélő beállítottság terjesztésének fogalmát is fedheti.¹³ Kiemelések a szerző.) Az Egyezségokmány azonban nyitva hagyja más tiltások lehetőségét is, és azt, hogy a tiltásnak milyen jellegű törvényben, közjogi/büntetőjogi szabályokkal, vagy polgári jogi eszközökkel is kívánatos-e eleget tenni. Az Egyezségokmány 2. cikke minden benne foglalt alapvető jogra és szabadságra vonatkozóan általánosan írja elő a szerződő államoknak a *diszkrimináció nélküli* biztosításuk és megsértésük *hatékony jogorvoslásának* kötelezettségét: „(1) ... minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. (2) ... gondoskodnak olyan törvényhozási vagy egyéb intézkedések meghozataláról, amelyek az Egyezségokmányban elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek ... (3) ... annak biztosítására, hogy a) minden olyan személy, akinek az Egyezségokmányban elismert jogai vagy szabadságai sérelmet szenvednek, hatékony jogorvoslattal élhessen akkor is, ha a jogok megsértését hivatalos minőségben eljáró személyek követték el.” A véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása, annak korlátozása és a gyűlöletbeszéd szankcionálása tehát *nem vonható ki a diszkrimináció tilalmának hatálya alól* sem.

3.2. Az Európa Tanács okmányai

Ennek az Egyezségokmánynak a rendelkezéseivel igazodnak az Európa Tanács tagjai által 1950-ben elfogadott **Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről** 10. cikkének szabályai: „1. Mindenkinek joga van a *véleménynyilvánítás szabadságához*. E jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az *információk, eszmék megismerésének és átadásának* („*impart*”: másokkal megosztásának) szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szervnek joga lenne beavatkoznia. E cikk nem képezi akadályt annak, hogy az államok a rádió-, mozgóképfelvétel vagy televízió vállalatok működését engedélyhez kössék. 2. E kötelezettségekkel és felelősséggel

együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott olyan alakszerűségeknek, *feltételeknek, vagy szankciónak vethető alá*, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy *demokratikus társadalomban* a nemzetbiztonság, a területi integritás, a *közbiztonság* vagy az *erkölcsök* védelme, *mások jó hírneve vagy jogai* védelme, a bizalmas információ közlésének megakadályozása, a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.” A véleménynyilvánítás szabadságának diszkrimináció mentes biztosítására is vonatkozik az európai konvenció 14. cikke, amely szerint „A jelen Egyezményben biztosított jogok és szabadságok élvezetét *minden megkülönböztetés*, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.” (Kiemelések a szerző.) Az Egyezményben mintegy járulékosan, az abban biztosított jogokra és szabadságokra vonatkozó jogként megkövetelt jogegyenlőséget, illetve az ebből következő diszkrimináció tilalmát, az Egyezményhez 2000. november 4-én elfogadott és 2005. április 1-jével hatályba lépett **12. sz. Jegyzőkönyv** önálló emberi jogként deklarálta, amennyiben 1. cikke (1) bekezdésében leszögezte, hogy „Törvényben („*law*”) meghatározott *bármely jog* élvezetét mindenfajta megkülönböztetés, például nem, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.” Ebből az egyenlő bánásmód általános követelményéből fejt ki a (2) bekezdés a hátrányos megkülönböztetés *különös* tilalmát: „Semmilyen hatóság sem különböztethet meg senkit sem hátrányosan, semmilyen, mint például az (1) bekezdésben említett alapon.” A 12. jegyzőkönyvet a 37 aláíró európai állam közül idáig 22 ratifikálta, Magyarország még nem.

3.3. Az Európai Unió okmányai

Az Európai Unió illetékes intézményei által proklamált és az Európai Tanács által 2000-ben jóváhagyott és a közeljövőben várhatóan uniós jogszabályi erőre emelkedő¹⁴ **Alapvető Jogok Chartája** is az információs és szólásszabadság biztosításából indul ki: **11. cikke** szerint „1. Mindenkinek joga van a *szólásszabadsághoz*. Ez a jog magában foglalja a *véleménynyilvánítás szabadságát* és az információk és eszmék átvételének és másokkal való megosztásának szabadságát a hatóságok beavatkozása nélkül és határoktól függetlenül. 2. Tiszteletben kell tartani a *sajtószabadságot* és a sajtó pluralizmusát.” A **47. cikk** az Unió joga által biztosított jogok és szabadságok bíróság előtti *hatékony jogorvoslatához* és a *korrekt bírósági eljáráshoz* való jogokat biztosítja. A közösségi jog általános elveiként ezek közé emelte az Európai Unió alapító szerződésének 6. cikke az Európai emberi jogi konvenció szerinti jogokat is.¹⁵ Az **52. cikk** általános vonatkozású rendelkezése a véleménynyilvánítás szabadságát illetően is irányadó: „1. A jelen Chartában elismert jogok és szabadságok bármiféle *korlátozását csak törvény* rendelheti el, amelynek tiszteletben kell tartania e jogok és szabadságok lényegét.¹⁶ Az *arányosság elvének* értelmében korlátozásokra csak az esetben kerülhet sor, ha azokra szükség van és kifejezetten az *Unió által elfogadott általános érdekeket és mások jogainak és szabadságainak* védelmét célozzák. ... 3. Amennyiben jelen Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezményben biztosított jogoknak felelnek meg, akkor ezeknek a jogoknak a tartalma és hatóköre azonos azokéval....Ez a rendelkezés nem gátolja azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet szolgáltatson.” (Kiemelések a szerző.)

Az Európai Közösségek Bizottságának a Charta proklamálását követően a rasszizmus és idegengyűlölet leküzdéséről 2001-ben előterjesztett kerethatározat-javaslatára [COM(2001)664

végl.] vonatkozóan az **Európai Unió Tanácsa**, többszöri tárgyalás és a Parlament meghallgatása után 2007. április 19-én egyhangúlag megállapodott a **rasszizmusról és idegengyűlöletről szóló kerethatározat általános tartalmáról** (8665/07). Kihirdetése a parlament korábbi fenntartásainak feloldására és a megállapodás végleges formába öntésére vár. A Tanács által javasolt jelenlegi szöveg az olyan *szándékos magatartás büntetésére* kötelezne, amely „nyilvánosan *uszt* erőszakra vagy *gyűlöletre*, akár olyan röpiratok, képek vagy más anyagok terjesztésével vagy szétosztásával is, amelyek *személyek valamely fajra, színre, vallásra, származásra vagy nemzeti, illetőleg etnikai eredetre* utalással meghatározott csoportja, vagy egy ilyen csoport valamely tagja ellen irányul.” Továbbá, amely „nyilvánosan mentegeti, (*„condoning”*), tagadja vagy durván jelentéktelenné minősíti (*„grossly trivializing”*) a genocidium büntetéseit, az emberiség elleni bűntetteket és háborús bűnöket.... amelyek személyek valamely fajra, színre, vallásra, származásra vagy nemzeti illetőleg etnikai eredetre utalással meghatározott csoportja, vagy egy ilyen csoport tagja ellen irányul.” (Kiemelések a szerző.) Ez az átfogó meghatározás már a szorosán vett rasszizmus és idegengyűlölet fogalmi körén túlmenően (így pl. általában származásra vonatkozóan is, de korántsem bármely megkülönböztetésre kiterjedően) ítéli el a gyűlöletre usztítást és mindenféle diktatúra emberiség elleni és a kerethatározatban felsorolt egyéb bűntettei mentegetésének egyenlő elítélésén alapszik.

Mivel azonban a javaslat a parlament korábbi állásfoglalása óta lényeges változásokon ment át, a parlament 2007. június 21-én újabb részletes ajánlással fordult a Tanácshoz, amelyben többek között a faji- és idegengyűlölet büntetendő alakzatainak bővebb és szabatosabb meghatározását, ugyanakkor annak figyelembevételét javasolja, hogy az Európai Közösség alapító-szerződése 13. cikkében felsorolt *diszkriminációs alapok nem rangsorolhatók egymáshoz képest*, ezért a Tanács a tervezett kerethatározat mellett alkosson átfogó jogi keretet mindennemű diszkrimináció *büntetőjogi* szankcionálására.¹⁷

3.4. A polgári jogra is kiterjedő európai ajánlás a gyűlöletbeszédéről

Kifejezetten a **gyűlöletbeszéd meghatározásával és a polgári jogra is kiterjedő szabályozásának** kívánatos voltával nem kötelező államközi jogforrás, hanem az **Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 1997. évi „gyűlöletbeszédéről”** szóló ajánlása¹⁸ foglalkozik. Az ajánlás a gyűlöletbeszéd elleni küzdelem komplex megközelítését javasolja, a függetlenségében részletesen körülírt *bét elv mentén*, különös tekintettel a médián keresztül terjesztett gyűlöletbeszédre és úgy, hogy az a jelenség társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális és egyéb okait is megcélozza.

A kifejtett elvek alkalmazása céljából »a „gyűlöletbeszéd” *fogalma* alatt a kifejezés minden olyan formáját kell érteni, amely faji gyűlöletet, xenophobiát, antiszemitizmust vagy a gyűlölet *intoleranciára* épülő más formáját terjeszti, kelti, arra ösztönöz vagy azt igazolja, *beleértve*: agresszív nacionalizmus és etnikozentropitás, kisebbségekkel, beköltözőkkel és bevándoroltakkal szembeni ellenségesség és megkülönböztetés révén kifejezett intoleranciát.«

Az 1. elv kiemeli, hogy „A tagállamok *kormányainak*, nemzeti, regionális és helyi szintű közhatalóságainak és *közüntésményeinek*, valamint *tiszviselőiknek különös felelősségét* képezi az olyan, különösen a médiának tett nyilatkozatoktól való tartózkodás, amelyek ésszerűen gyűlöletbeszédként vagy olyan beszédként érthetők, amely alkalmas faji gyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus vagy az intolerancián alapuló megkülönböztetés vagy a gyűlölet más formáit legitimál, terjesztő vagy előmozdító hatás keltésére. Az ilyen nyilatkozatokat meg kell tiltani és azoktól nyilvánosan el kell határolódni valahányszor előadódnak.”

A gyűlöletbeszéd polgári jogi relevanciája szempontjából kiemelendő a 2. elv szövegéből: »A tagállamok kormányainak a gyűlöletbeszédre vonatkozó polgári, büntető és közigazgatási jogi szabályokból álló, jól működő („*sound*”) jogi keretet kell létrehozniuk vagy fenntartaniuk, amely képessé teszi a közigazgatási és igazságügyi hatóságokat arra, hogy esetenként összeegyeztessék a szólásszabadság tiszteletben tartását az emberi méltóság tiszteletben tartásával és mások jó hírének vagy jogainak a védelmével. E végből ... meg kell vizsgálniuk annak útját és módját, ... hogy lehetővé tegyék például a gyűlöletbeszéd polgári jog révén való leküzdésének lehetőségeit, előíranyozva például *érintett nem kormányzati szervezetek javára polgári jogi kereset indítását*, a gyűlöletbeszéd áldozatainak *kompenzálását és a válaszolás jogát* vagy a *visszavonás elrendelését* biztosító bírósági végzések lehetőségét.« A 4. elv szerint „a gyűlöletbeszéd egyes esetekben olyan sértő lehet az egyénekre vagy csoportokra nézve, hogy ezért nem élvezzi az Emberi jogok Európai Egyezményének 10. cikke által egyéb véleménynyilvánítási formáknak biztosított védelem szintjét. Ez a helyzet, amikor a gyűlöletbeszéd az Egyezményben ... biztosított jogok és szabadságok lerombolását vagy az abban előirányozottnál nagyobb mértékű korlátozását célozza.” A 6. elv értelmében „a nemzeti jognak és gyakorlatnak világosan különböztetnie kell egyrészt a *gyűlöletbeszéd kifejezési szerzőjének* a felelőssége, másrészt a terjesztésükhöz közérdekű dolgokat érintő információk és eszmék közlésében álló *hivatásuk részeként hozzájáruló media* vagy media szakemberek felelőssége között.” (Megjegyzés a szerző; hivatalos magyar fordítás még nem készült.)

3.5. Nemzetközi és európai bírászkodás

A személy, vagy önkifejtése által alkotott *személyisége* jogvédelmének a körében a *jogtárgyak anyagtalanok* és eleve forgalomképtelenek (pl. méltóság, becsület, jó hírnév), ezért meghatározásuk és a rájuk vonatkozó *jogok megsértésének a kategorizálása, továbbá szankcionálásának megállapítása is szükségképpen elvont* és esetenként a körülményektől függően döntendő el. Minősítendő pl. valamely vélemény vagy eszme merő nyilvánítása, kifejezésének módja; becsúrlés, agresszivitás, félelemkeltés, izgatás, ösztönzés, usztítás, gyalázkodás egymástól való elhatárolása; vagy a sérelem és anyagi orvoslásának meghatározásakor a konkrét sérelem súlya, a sérelemdíj indokoltága és mértéke. A kiváltott reakciók megállapításának, súlyának, terjedésük hatásfokának és tartamának, az érintettség fennforgásának, *nincsenek objektív mércéi*, és a védett érdekeknek sincs forgalmi értékük. Korántsem objektíven adott, hanem társadalmi körülményektől függő a véleménynyilvánítás korlátozásának szükségszerű és arányos volta is. Ezért a nemzetközi jogforrások csak a **nemzetközi vagy európai bírászkodás** (ENSZ Emberi Jogi Bizottság, Európa Tanács Emberi Jogi Bírósága, Európai Unió Bírósága) határozatainak és állásfoglalásainak fényében értelmezhetők *elvikben* egységes gyakorlatra törekedve.

3.5.1. A Handyside-ítélet

A véleménynyilvánítás szabadságának és törvényi korlátozhatóságának viszonyát tekintve az európai konvenció alkalmazása szempontjából általános iránymutatással szolgál különösen az **Európai Emberi Jogi Bíróságnak (EEJB)** a „*Handyside*” ügyben hozott 1976. évi ítélete.¹⁹ Richard Handyside, egy londoni baloldali beállítottságú kiadó tulajdonosa, angol fordításban „A kis vörös iskolai könyv” (The Little Red Schoolbook) címen megjelentetett egy dán szerzők által írt könyvecskét, amely akkorra már számos más európai országban állami beavatkozástól mentesen kiadásra, illetve terjesztésre került. A mű mintegy tizedrésze tanulókról írva szexről szólt. A nyilvánosság köréből érkezett számos panasz alapján az illetékes ügyész nyomozást ren-

delt el, amelynek során lefoglalták a könyv még forgalomban volt példányait. 1971-ben az 1959/1964. évi „Obszcén kiadványokról szóló törvény” (*Obscene Publications Act*) alapján az illetékes londoni bíróság elrendelte a példányok elkobzását és a vádlottat vétség (*offence*) miatt elítélte. Az ítélet alapvetően arra a körülményre hivatkozott, hogy a kiadó a könyvet iskolásoknak írta, akik fejlődésük kritikus szakaszán mennek át. Ugyanakkor Skóciában egy edinburghi bíróság elutasította a könyv betiltása iránti megkeresést, Észak Írországban pedig nem is került ilyenre sor (az Egyesült Királyság utóbbi két autonóm területére nem terjedt ki a szóban forgó törvény hatálya). Az ügy az EEJB elé a *Handyside* által eredetileg – az akkor még működő – Emberi Jogok Európai Bizottsághoz benyújtott, elsősorban a véleménynyilvánítás szabadsága angliai korlátozásának felülvizsgálatára irányuló panasa alapján került. A Bíróság 13 szavazattal egy ellenében úgy találta, hogy az *angliai eljárás nem sértette* a véleménynyilvánításnak az Egyezményben fenntartásokkal biztosított jogát.

A Bíróság ítélete indokolásában az Egyezmény 10. cikke vonatkozásában több, a véleménynyilvánítás korlátozhatóságára nézve *általános* érvényű megállapítást is tett. A korlátozás törvénybe foglalt voltán (44) túl vizsgálni kell, »hogyan lehet megállapítani, vajon a panaszos által sérelmezett tényleges „korlátozások” és „büntetések” egy „demokratikus társadalomban szükségszerűek” voltak-e« ... (47). »A Bíróság hangsúlyozza, hogy a védelem Egyezmény által létesített mechanizmusa az emberi jogokat védő nemzeti rendszerekhez képest szubsidiárius ... (a szóban forgó) követelmények pontos tartalmának, valamint a megfelelőnek szánt „korlátozás” vagy „büntetés” „szükségszerűségének” véleményezésekor az állami hatóságok országaik alapvető intézményeivel való közvetlen kapcsolatuk folytán elvben jobb helyzetben vannak, mint a nemzetközi bíró. A Bíróság ebben az összefüggésben megjegyzi, hogy a „szükségszerű” jelző nem azonos értelmű (az Egyezményben más helyeken használt) „elkerülhetetlenséggel”, a „feltétlen szükségszerű” és „szigorúan szükségszerű” szavakkal, ám az olyan kifejezések rugalmassága sem sajátja, mint „megengedhető”, „közönségesen”, „hasznos”, „ésszerű” vagy „kívánatos”. Mind e mellett a nemzeti hatóságok feladata, hogy a „szükségszerűség” fogalmában rejlő nyomós társadalmi szükség realitását elsőként felmérjék (48). Azonban a 10. cikk (2) bekezdése nem ad a Szerződő Államoknak korlátlan megítélési hatalmat... A hazai értékelés mozgásterét kéz a kézben jár az európai ellenőrzéssel. Ez az ellenőrzés mind a kifogásolt intézkedést, mind annak szükségességét érinti; nem csak az alapul fekvő törvényhozást, hanem az azt alkalmazó határozatot is fedi.” Majd summázva: »A Bíróságot felügyeleti funkciói arra kötelezik, hogy a legnagyobb figyelmet fordítsa a „demokratikus társadalmat” jellemző elvekre. A véleménynyilvánítás szabadsága az ilyen társadalom egyik lényeges alapja, egyike a haladás és minden ember fejlődése alapvető feltételeinek. A 10. cikk második bekezdésének fenntartásaival ez a jog nemcsak a kedvezően fogadott vagy ártalmatlannak, illetve közömbösnek ítélt „információra” vagy „gondolatokra” vonatkozik, hanem azokra is, amelyek sértik, megbotránkoztatják vagy nyugtalanítják az Államot vagy a népesség bármely csoportját. Így kívánják ezt a pluralizmus, a tolerancia és a felvilágosultság, amelyek nélkül nincs „demokratikus társadalom”. Ez egyebek között azt jelenti, hogy minden, ezen a téren alkalmazott „formalitás”, „feltétel”, „korlátozás” vagy „büntetés” arányos legyen a követendő legitím céllal...« (49). »... Azonban, a Bíróság ellenőrzése általában illuzórikusnak bizonyulna, ha nem tenne mást, mint ... határozatok elszigetelt vizsgálatát; az ügy egészének fényében kell azokat néznie... A Bíróságnak a rendelkezésére álló különböző adatok alapján kell döntenie, hogy a nemzeti hatóságok által adott beavatkozó intézkedések igazolására felhozott indokok relevánsak és elegendőek-e...» (50)

Az EEJB a vétség elkövetését a hivatkozott angol törvény 1. rész (1) bekezdésében meghatározott, következő törvényi tény-

állás alapján állapította meg: »E törvény céljaira obszcénnek minősül valamely árucikk, ha a hatása ... egészében véve olyan, hogy ama személyek lealázása és megrontása irányában hat (*to tend to deprave and corrupt persons*) akik, az összes vonatkozó körülményt figyelembe véve, valószínűsíthetően olvassák, látják vagy hallják az abban foglalt vagy megtestesített anyagot.” Az ügyben azonban fel sem merült, hogy a kiskorúak erkölcsé elleni vétség elkövetése által iskoláskorúak körében érintettek törvényes képviselői gyermekük emberi méltóságának megsértése miatt személyes elégtételt követelhetek volna, noha a kiadó elleni eljárás éppen számos érintett személy ügyészséghez juttatott panasza alapján indult.

3.5.2. A *Gündüz-ítélet*

Egy újabb ügyben viszont az EEJB a panaszosnak adott igazat állama bíróságaival szemben.²⁰ A török szekuláris köztársaságban az utóbbi években ismét felerősödött különböző muzulmán népcsoportoknak a *saría* elismertetésére, illetőleg ezzel egy pluralista jogrendszer bevezetésére irányuló törekvése, amelyben az újabb keletű önmeghatározással „*kemalista*” demokrácia hívei egy túlhaladott diktatórikus rendszer helyreállításának kísérletét látják. Ezzel kapcsolatban egy törökországi kereskedelmi televízió négy órás vitaműsort rendezett, amelyben egy iszlám szekta vezetője, Müslüm *Gündüz* a heves viták során a török demokráciát hipokritának, despotának, könyörtelennek és vallástalannak nevezte, a csupán polgári házasságból születetteket fattyúknak bélyegezte és az egyik részvevő állítására, miszerint híveinek a célja a demokrácia szétzúzása és *saría* rezsime bevezetése, ismételten úgy reagált, hogy „ez fog történni.” Ezeket a kijelentéseket a török bíróságok vallás alapú türelmetlenségre épülő, nyilvános gyűlöltre és ellenségeskedésre uszításnak minősítették és *Gündüzt* vétség címén jogerősen szabadságvesztésre ítélték. Az EEJB hat szavazattal egy ellenében úgy döntött, hogy *Gündüz* elítélése az Egyezmény véleménynyilvánítási szabadságot előíró 10. cikkének megsértése volt, ezért a török államot 5000 eurónak megfelelő összegnek késedelmi kamatokkal szankcionált megfizetésére kötelezte. Indokolásában ismét hangsúlyozta, hogy „a tolerancia és minden emberi lény egyenlő méltóságának elismerése egy demokratikus, pluralista társadalom alapjait képezik” (40). »...a *saría* védelmezésének merő ténye erőszakos bevezetésére való *felhívás* nélkül nem tekinthető „gyűlöletbeszédnek.” Ráadásul... a szóban forgó műsor célja a panaszos által vezetett szekta bemutatása volt ... egy pluralista vita során.« (51). Mivel a Bíróság nem látta a panaszos elítélését „demokratikus társadalomban szükséges”, „kényszerítő társadalmi igénynek” megfelelő beavatkozásnak (38), a büntetés arányosságának a kérdését nem is vizsgálta (52). Ebben az ügyben sem merült fel, hogy a *Gündüz* által *saría*ra hivatkozással nyilvánosan fattyúnak minősített, szekuláris házasságból születettek vele szemben igényt támaszthatnának.

4. A gyűlöletbeszéd hazai büntetőjogi szankcionálása és szempontjai

Hazánkban a **Büntető Törvénykönyvről** (Btk.) szóló 1978. évi IV. törvény hatályos szövege az **emberi méltóság** elleni bűncselekmények körében a *rágalmazás*, *becsület sértés* és *kegyelet sértés* tényállásait szabályozza (XI. fejezet III. cím 179–181. §§). Ezek a cselekmények meghatározott személy vagy halott személyisége ellen irányulnak, és harmadik személy, illetőleg nagy nyilvánosság előtti elkövetésük szankcionálását vonják maguk után. A Btk. külön szabályozza a **köznyugalom** elleni bűncselekményeket, közösség elleni izgatás címén és többszöri módosítással, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel rendelve büntetni azt, »Aki nagy nyilvánosság előtt a) a magyar *nemzet*, b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási *csoport* vagy a lakosság egyes csoportjai ellen *gyűlöltre uszít*» (XVI. Fejezet, II. cím, 269. §).

Az Országgyűlés által 2003. december 8-án elfogadott törvény a következőképpen **módosította volna** a Btk. 269. §-ának idézett tényállását (a hatályossá vált, imént idézett szövegen *tulmenő* változtatások, illetve kiegészítések kiemelve): „(1) Aki nagy nyilvánosság előtt *valamely* nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre *izgat, vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel, büntettet követ el* és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) *Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot azáltal sérti, hogy mást vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

A kiemelten jelzett módosításokat az **Alkotmánybíróság 18/2004. (V. 25.) AB határozatával** (a továbbiakban: Abh.) a köztársasági elnök előzetes alkotmányossági vizsgálatot kezdeményező indítványára *alkotmányba ütközőnek* nyilvánította. Indokolásában részletesen elemezte a gyűlöletbeszéd szankcionálási kötelezettségének és korlátjainak nemzetközi és európai egyezményi, illetőleg bírászkodási, és magyar alkotmányjogi hátterét, korábbi ide vágó saját határozataiból is idézve.

Az **indokolás** okfejtésének pilléreiként idézésre kívánkozik néhány sarkalatos, a fentebb vázolt nemzetközi jogforrásokkal egybecsengő megállapítás (kiemelések a *szervő*):

(i) „A faji, etnikai, nemzeti vagy vallási közösségekkel és tagjaikkal szembeni uszító, gyalázkodó, gyűlölet- és hisztériakeltő megnyilvánulások ... az emberi civilizáció ellen hatnak. Az ilyen jelenségekkel szembeni határozott fellépés mindenkítől, és különösen a közélet szereplőitől elvárható.” (II. rész első bekezdéséből).

(ii) Ugyanakkor „A „véleményszabadság” a *kommunikációs jogok anyajoga* ... csak akkor van esély a téves nézetek kiszűrésére, ha szabad és nyilvános vitákban ütközhetnek ellentétes vélekedések, és ha a mégoly szélsőséges nézetek is napvilágra kerülhetnekEzt követeli meg a pluralizmus, a tolerancia és a felvilágosultság, amely nélkül a demokratikus társadalom elképzelhetetlen” (II.1.1. részéből).

(iii) „Az alapjog *korlátozásának* alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb *alkotmányos cél érdekében* történik, hanem szükséges, hogy ... az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya *megfelelő arányban* legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles adott cél elérésére alkalmas *legenyhébb* eszközt alkalmazni... A vélemény szabadságot korlátozó törvényeket *megszorítóan kell alkalmazni*” (II.1.2. részéből).

(iv) „A szélsőséges nézetek esetében sem a vélemény tartalma, hanem a *közlés közvetlen belátható következménye* alapozza meg a szólásszabadság korlátozását, a polgári jogi, avagy bizonyos esetekben a büntetőjogi felelősségre vonást (III.2.1. részéből). „A gyűlöletre *uszítás* esetében az emberi méltósághoz fűződő és más, az alkotmányos értékrendben *magasan álló szabadságjog sérelmének veszélye* indokolja a büntetőjogi védelmet, valamint az a cél, hogy a gyűlöletre uszítás lehetséges sértettjei: a nemzeti, etnikai, faji, vallási *csoportok*, illetve a lakosság egyes *csoportjai tagjainak alapjoggyakorlását* ne tegyék lehetetlenné ... Végül fontos, hogy a köznyugalomban okozott *veszély ne csupán feltételezés* legyen, és a legalább hipotetikus visszacsatolás elengedhetetlen” (III.2.2. részéből).

(v) „A Legfelsőbb Bíróság határozataiban foglaltak alapján az izgatás és az uszítás egymástól eltérő magatartásokat jelölő fogalom. A kettő között tartalmi különbség van, az *izgatás az értelemhez szól, az uszítás az ösztönökre, érzelmekre appellál, mozgósít*. Az uszítás megállapítása tehát ... súlyosabb magatartást kíván ... olyan ún. legveszélyesebb magatartások esetében korlátozhatja a jogalkotó a kifejezés szabadságát büntetőjogi eszközökkel, amelyek....az alkotmányos értékrendben igen magasan álló alapny alapjogokat veszélyeztetnek, ami egyben a köznyugalom megzavarásához vezethet (e veszély közvetlen és nyilvánvaló)”

(III.3.2. részéből). „A gyűlöletre *izgatás mint új tényállási elem sérti* (sértette volna!) az Alkotmányban biztosított szabad véleménynyilvánítás jogát” (III.3.3. részéből).

(vi) „Az „erőszakos cselekmény elkövetésére *hív fel*” fordulat esetében a bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges a köznyugalom megzavarása, de még az sem, hogy a felhívás (erre) alkalmas legyen. A közrend és társadalmi béke ilyen elvont veszélyeztetése viszont nem alapozza meg büntetőjogi szankció alkalmazását.” (IV.3. részéből).

(vii) *A becsmélés* (sértő vagy lealacsonyító kifejezések használata) és *megalázás* (megvetés kifejezésre juttatása) büntethetősége kapcsán: „A köznyugalom fenntartásához nem elkerülhetetlen, hogy a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt *sértő vagy lealacsonyító kifejezés* nagy nyilvánosság előtti használatát önmagában véve (illetve az ezzel egyenértékű cselekményt) büntetőjogi büntetéssel fenyegetse a törvény.” (V.2.1. részéből).

(viii) Az Alkotmánybíróság „a vélemény szabadság alkotmányos korlátozásának ismerte el az *önkéntes jogszabályok* terjesztésének, nagy nyilvánosság előtti használatának ... büntetőjogi szankcionálását”, mivel „... e magatartások alkalmasak a *köznyugalom* megzavarására és arra, hogy a demokrácia mellett *elkötelezett közösségek emberi méltóságát* sértsék.” Ez „... ugyanakkor nem magát a szélsőséges vélemény formálását és az ilyen vélemény közlését korlátozza, hanem e vélemény *kinyilvánításának egyik formáját*, módját, bizonyos jelképek használatát.” „A vélemény megjelentésének egy módját bünteti a Btk. ... az Alkotmányban meghatározott *nemzeti szimbólumok* és az által megtestesített értékek védelmében szükségesnek talált, és – nem lévén más hatékony jogi szankció – arányosnak az elérni kívánt céllal.” (V.2.1. részéből).

(ix) A gyalázkodástól eltérően „A becsmélési tényállás... materiális bűncselekmény, amely tényállási elemként az *emberi méltóság sérelmét* követeli meg. Önmagában azonban az emberi méltósághoz való jog sérelme...nem teszi elkerülhetetlenül szükségessé a speciális büntetőjogi tényállást. A szólásszabadság korlátozása kor nagy súllyal esik ugyan latba a *személyiségvédelem*, de az alapjogok közötti mérlegelés során is vizsgálendő, hogy.....a hatékony személyiségvédelem más, a szólásszabadságot kevésbé korlátozó eszközzel is biztosítható. A hatályos jog alapján, *amennyiben a sértett személye megállapítható*, becsületének védelme érdekében a jogaiban sértett – legyen a becsmélés oka bármely csoporthoz tartozása vagy egyéb más lényegi tulajdonsága, személyes adottsága ... jelenleg a Ptk. 84. § (1) bekezdése alapján *személyiségi jogi pert indíthat*, illetve ... rágalmozás vagy becsületsértés miatt kezdeményezheti a büntetőeljárás megindítását.” Továbbá, *de lege lata* a rágalmozásra is kiterjedően: „Nem szükséges ugyan a sérteni szándékolt személy néven való nevezése, de mellőzhetetlen annak olyan módon való megjelölése, hogy kétséget kizáróan megállapítható legyen: az elkövető a kérdéses személyt sértette.” Végül további iránymutatásként: „A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az *ultima ratio*... Az Alkotmánybíróság nem a jogrendszer adott állapotát tekinti irányadónak, hanem figyelemmel van fejlesztésének lehetőségeire is.... Minthogy léteznek a szólásszabadságot szűkebb körben és kevésbé kíméletlenül korlátozó, mégis hatékony eszközök a személyiségvédelemre...” (V.2.2. részéből).

5. A gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálásának keretei.

Az Alkotmánybíróság működése során folyamatos és következetesen egymásra épülő értelmezéseivel meghúzza a gyűlöletbeszéd büntethetősége, mint *ultima ratio* alkotmányos határait, ám ezen kívül nyitva hagyva más jogági eszközök megfelelő alkalmazásának és fejlesztésének lehetőségeit. Megállapításai szükségképpen figyelembe veendőek a gyűlöletbeszéd polgári jogilag releváns fogalmának és az általa okozott sérelmek polgári jogi orvoslása lehetőségeinek vizsgálatakor is.

5.1. Az Alkotmány

A hivatkozott *Abh.* alapjául szolgáló köztársasági elnöki indítvány elbírálásakor az Alkotmánybíróság az **Alkotmány** következő rendelkezéseit vette figyelembe (kiemelések a szerző):

„2. § (1) A Magyar Köztársaság független, *demokratikus jogállam*.”

„8. § (1) A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen *alapvető jogait*, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.

(2) A Magyar Köztársaságban az *alapvető jogokra* és kötelesekre vonatkozó szabályokat *törvény állapítja meg*, alapvető jog *lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja*.

„54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az *emberi méltósághoz*, amelytől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

„61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek *joga van a szabad véleménynyilvánításra*, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze.”

A szóban forgó polgári jogi szabályozás lehetőségeinek vizsgálatakor figyelmet igényelnek még a *további* alkotmányi rendelkezések:

„7. § (1) A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, biztosítja továbbá a *vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeket és a belső jog összhangját*.”

„59. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a *jóhírnévhez*, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.

70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári *jogokat, bármely megkülönböztetés*, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. (2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti *bármilyen hátrányos megkülönböztetést* a törvény szigorúan bünteti. (3) A Magyar Köztársaság a *jogegyenlőség* megvalósulását az *esélyegyenlőségek* kiküszöbölését célzó intézkedésekkel is segíti.

5.2. A Polgári Törvénykönyv és Perrendtartás

Az alapvető jogok és kötelesegek polgári jogi szabályozásának tárgykörét a **Polgári Törvénykönyvről** szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.) jelenleg hatályos szövegének 1. §-a következőképpen határozza meg (kiemelések a szerző): „Ez a törvény az állampolgárok, valamint az állami, önkormányzati, gazdasági és társadalmi szervezetek, továbbá más *személyek* vagyoni és egyes személyi viszonyait szabályozza. Az e viszonyokat szabályozó más jogszabályokat – ha eltérően nem rendelkeznek – e törvénnyel összhangban, e törvény rendelkezéseire figyelemmel kell értelmezni. (2) A törvény rendelkezéseit a Magyar Köztársaság gazdasági és társadalmi rendjével összhangban kell értelmezni.” A Ptk. 75. § (2) bekezdése elrendeli, hogy „A személyhez fűződő jogok védelmére vonatkozó szabályokat a *jogi személyekre is* alkalmazni kell, kivéve ha a védelem – jellegénél fogva – csak a magánszemélyeket illetheti meg” (nyilván természetes személyeket értve az utóbbi szűkebb körön, a jogi személyekkel szemben. A jogi szabotasság érdekében célszerű a magánszemélyek körét a közjogi méltóságokkal és a közjogi intézményekkel, illetőleg tisztviselői minőségükben eljárókkal szemben megkülönböztető gyűjtő fogalomként érteni²¹).

A 76. § szerint „A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen az *egyenlő bánásmód* követelményének megsértése, a *lelküismereti szabadság* sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a *becsület és az emberi méltóság* megsértése.” A 78. § előírja, hogy „(1) A személyhez fűződő jogok védelme kiterjed a jó hírnév védelmére is. (2) A jóhírnév sérelmét jelenti különösen, ha valaki más *személy-*

re vonatkozó, azt sértő, valótlan tényt állít, híresztel, vagy való tény hamis színben tüntet fel.” A jó hír védelme jogi személyt is megillet.

A 84. § a személyhez fűződő jogok megsértéséből fakadó, java részt sajátos polgári jogi igényeket határozza meg, amelyeket a 85. § (1) bekezdése értelmében „*csak személyesen lehet érvényesíteni*”. Speciális *kivételt* biztosít a Ptk. 85. § (3) bekezdése, amely szerint „Ha a *meghalt személy* (megszűnt jogi személy) *jó hírnévét* sértő magatartás *közérdekbe* ütközik, a személyhez fűződő jog érvényesítésére az *ügyész is* jogosult.” Lényeges további kivétel adódik a **Polgári perrendtartásról** szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) hatályos szövegének 342. § (1) bekezdéséből, amely szerint „Sajtó-helyreigazítást ... az érintett személyen kívül az illetékes miniszter (országos hatáskörű szerv vezetője) is kérhet, ha a valótlan tartalmú közlemény a *közérdeket* sérti.” Ez a két kivétel a közérdek védelmének jogrendszerünkön belüli polgári jogi relevanciájára hívja fel a figyelmet. Mindkét esetben *konkrét személyi sérelem* közérdekből való orvoslásáról van szó. Az első kivétel meghatározott, ám meghalt és ezért jogokkal már nem rendelkező személy *személyisége jó emlékének* túlélő hozzátartozóit vagy általa még életében kedvezményezettek személyét illető polgári jogi védelmét biztosítja; amit azonban adott esetben a közérdek, pl. a törvények, jogerős bírósági megállapítások tiszteletben tartása, vagy történelmi igazságok védelme attól függetlenül is indokolhat, hogy a személyükben érintett kezeleti jogosultak erre súlyt fektetnek-e vagy sem. A második kivétel esetében *saját személyében* érintett jogosult sérelme valósíthatja meg a közérdek sérelmét is, ismét csak függetlenül attól, hogy a magánszemély fellép-e vagy sem.

Mindkét kivétel esetében konkrét személy jogséreleme járhat együtt a közérdek veszélyeztetésével. A fentiekből a jogbiztonság által megkövetelt egyértelműséggel adódik viszont, hogy a nemzet vagy népcsoportok elleni megnyilvánulásokkal szemben a csoporthoz tartóznak tekinthető személyek saját személyes érintettségük alapján *de lege lata* nem léphetnek fel. Személyiségi jogainak sérelme címén jogunkban polgári jogi igénnyel csak az léphet fel, akár egyénileg, akár pertársaságban, aki vagy akik ellen a sérelem személy szerint irányult és ez a sértő cselekményből felismerhető.²² Indokolt ezért vizsgálni, mennyiben lehet az igazságot nem csupán személyes érdeksérelem közérdekű vonatatainak orvoslásával, hanem fordítva is, közösséget ért sérelem egyes emberekre kisugárzó hatásának személyiségi jogi szankcionálásával biztosítani? Mely esetekben és miként, milyen hatósúggárral lehet a Ptk. újra kodifikálása során a nem egyes személyeket, hanem meghatározott csoportjaikat célba vevő gyűlöletbeszédet az alapjogokra épülő polgári alanyi jogok koordinálásával, az egyenlő bánásmód és a jogbiztonság tiszteletben tartásával, polgári jogi következményekkel szankcionálni?

6. A gyűlöletbeszéd szabályozása (i) a Polgári Törvénykönyv módosításával és (ii) az új Ptk. minisztériumi tervezetében

6.1. A magyar Polgári Törvénykönyv már évek óta folyamatban lévő újra kodifikálása keretében 2007 folyamán az Igazságügyi és Rendészeti minisztérium honlapján nyilvános társadalmi megvitátásra az év őszéig hozzáférhető volt a Szerkesztő Bizottság első közzétett teljes javaslata. Ez nem tartalmazott a gyűlöletbeszéd szankcionálására vonatkozó külön szabályt. A bizottság ezt az időközben egyre égetőbbé váló kérdést is az új Ptk. összefüggésrendszerében, az egyénektől, társadalmi szervezetektől, tudományos köröktől ebben a tárgykörben is várt hozzászólások figyelembevételével, 2007 végére tervezte megtárgyalni és szövegezni. Időközben a miniszterelnök augusztus 31-én tartott nemzetközi sajtóértekezletén bejelentette, hogy kormánya kezdeményezi a Polgári Törvénykönyv meghatározott kisebbségekhez tartozó személyek védelmét célzó módosítását. Az igazságügyi és rendészeti miniszter 2007. szeptember 14-én, előzetes

szakmai és társadalmi megvitatásra bocsátás nélkül a személyiségi jogi sérelmek elleni hatékonyabb fellépés lehetőségének megteremtése érdekében javaslatot nyújtott be az Országgyűléshez a jelenleg hatályos Ptk. új, 76/A. §-sal való kiegészítésére²³. Az önálló indítványt az Országgyűlés rövid határidővel, 2007. szeptember 24-ére sürgősséggel napirendre tűzte és általános vitára bocsátotta, majd 2007. október 29-én a koalíciós pártok frakciói képviselőinek 184 igenlő szavazatával elfogadta, 131 nemleges szavazattal és 11 tartózkodással szemben. Az elfogadott szöveg²⁴ két, a következőkben kiemelt módosítást tartalmaz a javaslatához képest, amelyekkel az államtitkári zárzó szerint a kormány is egyetértett. Az elfogadott egységes javaslat szerint a Ptk. a következő új 76/A. §-sal egészül ki:

„(1) A személyhez fűződő jog sérelmét jelenti különösen az a nyilvános, súlyosan sértő magatartás²⁵, amely faji hovatartozásra, nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozásra, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szexuális irányultságra, nemi identitásra vagy a személyiség más lényegi vonására irányul, és személyek e vonással rendelkező, a társadalmon belül kisebbségben lévő körére vonatkozik.

(2) A jogsértő nem hivatkozhat arra, hogy sérelmezett magatartása nem közvetlenül és felismerhetően az (1) bekezdés szerinti sérelem alapján igényt érvényesítő fél vagy felek ellen irányult.

(3) A 84. § (1) bekezdése szerinti igények²⁶ érvényesítésére az a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezet vagy alapítvány is jogosult, amelynek célja az emberi és állampolgári jogok védelme. A 84. § (1) bekezdés e) pontja szerinti igényt az említett szervezetek csak a sértett közösség érdekében és az e célra létrehozott valamely közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú alapítvány javára érvényesíthetik.

(4) Az (1)–(3) bekezdésben meghatározott igények érvényesítése iránt a jogsértést követő 90 napon belül indítható kereset. E határidő jogvesztő.”

Az államfő a hatályos Ptk.-át módosító „gyűlöletbeszéd” törvényt alkotmányellenesnek tartotta és 2007. november 13-án az Alkotmánybíróság elnökehez fordult annak alkotmányossági vizsgálatát indítványozva.²⁷ A polgári jog felől közelítve rámutat az elfogadott 76/A. § dogmatikai önellentmondására: A valamely kisebbségi csoportot sértő magatartásnak a kisebbséghez tartozókra vélelmezett átsugárzása folyamánként egyrészt feltételnek tekinti hogy „a sértő magatartás” ne irányuljon közvetlenül és felismerhetően a lényegi személyiségvonással meghatározott körbe tartozó egyetlen meghatározott személy ellen sem... Másfelől viszont a Tv. kizárja, hogy a jogsértő arra hivatkozhat, hogy sérelmezett magatartása nem az igényt érvényesítő fél ellen irányult. «Az államfő érveléséből kidomborodik, hogy az új törvény az emberi méltóság természetes személyhez fűződő, alanyi polgári jogi védelmének körébe vonta a közösségek megsértésével veszélyeztetett köznyugalom védelmét. (2, 3.1. és 3.2.). Az új szakasz jogdogmatikailag önellentmondó tartalmára épült a véleménynyilvánítási szabadság elfogadott korlátozásának többszörösen is aránytalan volta: „a csoportképzés túlságosan tág, és egyúttal merev, amennyiben kizár mindenfajta mérlegelést, és ezért a szólásszabadság korlátozása szempontjából aránytalan” (4.1.). „Aránytalanul korlátozza a véleményszabadságot az is, hogy a közösség minden tagja, és párhuzamosan érvényesítheti a maga (átsugárzással nyert) személyiségi jogait. ...a lehetséges (és fenyegető) perek sokasága önmagában is aránytalan terhet ró arra, aki sértő véleményt nyilvánított.” „...A Tv. a maga mestersegesen megszerkesztett tömeges egyéni sérelmeivel – amelyek funkcionálisan a csoport védelmét hivatottak szolgálni, s elvileg gyengébb vélelmet indokolnának- sokkal súlyosabban korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát, mintha azzal valódi, nem vélelmezett egyéni jogsérelem állna szemben, holott a személyes védelem érdekében nagyobb mértékben korlátozható a szólásszabadság” (4.2.). Az új törvény által kiváltott jogbizonytalanság tekintetében az államfő leszögezi, hogy »a „társadalmon belüli kisebbségben vannak” sokféle értelmezést tesz lehetővé« (5).

A személyek „egyenlő méltóságúként való kezelésének” kérdésében pedig rámutat arra, hogy „Ha ugyanezek a személyiségvonások a társadalom többségét jellemzik, ilyen védelmet nem kapnak. A pusztán számbeli kisebbség nem indokolja ezt a különbséget” (6). Súlyom László végül kiemeli: „Az, hogy a Tv. keresetindítási jogot ad az emberi és állampolgári jogokat védő szervezetek számára, sérti a perbeli önrendelkezés elvét” mivel „A Tv. az átsugárzással a közösség minden tagjának saját személyiségi jogot konstruál”...”viszont ugyanazokat az (átsugárzással konstruált) alanyi jogokat, ugyanazokkal a feltételekkel engedi érvényesíteni e szervezeteknek is, mint a személyükben jogosultaknak” (7).

6.2. Az Országgyűlésben még a hatályos törvénykönyv módosításaként sürgősséggel tárgyalt és elfogadott új szakaszt az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, ugyancsak rövid idő alatt, beépítette a Ptk. kodifikációs szerkesztő bizottságának a minisztérium honlapján korábban hónapokon át véleményezésre közzétett első szövegjavaslatába, és sok más szempontból is módosított új Polgári Törvénykönyv tervezet tette közzé. Újabb részek bizottsági tárgyalása nélküli beiktatásával és korábban már részletesen megtárgyalt vonatkozások elhagyásával a javasolt kódex egységesnek szánt koncepciója is megbomlott.

A „Védelem a gyűlöletbeszéddel szemben” címmel előírányzott 2:132. § csak annyiban tér el az Országgyűlés által már *de lege lata* elfogadott szövegtől, hogy általában és nem a Ptk. vonatkozó szakaszaira utalva irányozza elő a keresetelési joggal felruházottak személyiségi jogi igényeit, és nem szabályozza külön a nem csak természetes személy, hanem szervezet által is igényelt sérelemdíj kérdését.

Az új Ptk.-ra vonatkozó minisztériumi javaslat 2007. október 30-án vált *on line* hozzáférhetővé, nem biztosítva a honlapról már korábban levett első bizottsági tervezettel való egyidejű összehasonlítás lehetőségét. Széleskörű szakmai véleményezésére, külön megjelölt határidő hiányában, ezt követően csak a törvényből következő 15 napos határidő volt vélelmezhető. A minisztérium – a kormánykabinet állásfoglalását is figyelembe vevő – normaszöveget, saját közlése szerint október folyamán, még annak a minisztériumi honlapra vitele előtt, általa válogatott 5 hatósággal, és csupán 14 nem kormány szervezettel egyeztetette. A szakmapolitikai és közigazgatási egyeztetést november végéig tűzte ki. A kormány előterjesztés (előreláthatólag mintegy 1400 törvényszakasz és több mint 100 oldalnyi indokolás) 2008 elején kerülne az országgyűlés elé, amit az egyes parlamenti bizottságoknak a tavaszi ülészig kellene megtárgyalniuk és véleményezniük. A gyűlöletbeszéd polgári jogi szabályozása tehát a *de lege lata* elfogadott, ám a Köztársasági Elnök által normakontrollra Alkotmánybíróság elé terjesztett törvény módosítás ellenére *de lege ferenda továbbra is időszerrű* kérdés.

7. A gyűlöletbeszéd szabályozásához az új Ptk. kodifikálásakor irányadó alkotmányi szempontok

A nyilvánosan gyűlölködő, fenyegető, illetve félelmet keltő kifejezések büntetőjogon inneni szankcionálásának jogrendünk egészével összhangban álló és világos szempontok szerint végrehajtható megoldása a demokratikus társadalom zavartalan működésének megőrzése szempontjából jóval lényegesebb feladat annál, hogy ne kelljen az első nekifutás komplex buktatóinak kiküszöbölésére törekednünk. Ennek érdekében a köztársasági elnöknek a koalíciós képviselők által már elfogadott törvényszöveggel kapcsolatos alkotmányos aggályait is figyelembe véve, alapvetően alkotmányunk 2. § (1) bekezdéséből, valamint 70/A. § (1) és (3) bekezdéseiből célszerű kiindulnunk: Köztársaságunk „demokratikus jogállam” és „biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve állampolgári jogokat, bármilyen megkülönböztetés ... nélkül” és „a jogegyenlőség megvalósulását az esélyegyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedésekkel segíti.”

7.1. Jobbiztonság és jogegyenlőség; a kivételes pozitív diszkrimináció feltételei

A demokratikus jogállamiság követelménye többek közt jobbiztonságot szavatol és a jogszabályok ennek megfelelő átláthatóságát, világos egyértelműségét is igényli. A rendszerváltás után, még a '90-es évek elején, az Alkotmánybíróság ezeket a feltételeket több határozatában is tisztázta. Így pl.: „Az adott történelmi helyzetet a jogállam keretein belül és annak kiépítése érdekében figyelembe lehet venni. Nem lehet azonban a történelmi helyzetre és a jogállam megkövetelte igazságosságra hivatkozva a jogállam alapvető biztosítékait félretenni. Jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani. A mindig részleges és szubjektív igazságosságnál a tárgyi és formális elvekre támaszkodó jobbiztonság előbbre való.”²⁸ „A világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom a normaszöveggel szemben alkotmányos követelmény. A jobbiztonság – amely a jogállamiság fontos eleme – megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon.”²⁹ „Ha egy jogszabály törvényi tényállása túl elvont, túl általános, akkor a jogszabály rendelkezése a jogalkalmazó belátása szerint kiterjeszhető vagy leszűkíthető. Az ilyen szabály lehetőséget ad a szubjektív jogalkalmazói döntésre, a különböző jogalkalmazók eltérő gyakorlatára, a jogegység hiányára. Ez csorbítja a jobbiztonságot.”³⁰

Az új Ptk.-ban javasolt 2:132. § ugyan a gyűlöletbeszéddel szembeni védelem címet viseli, ám nem határozza meg annak a fogalmát. Ehelyett általában, példálózóan felsorolt kisebbségi körökhöz tartozó személyek lényegi vonásaira irányuló nyilvános, súlyosan sértő magatartást szankcionálna. Mi minden tekinthető kisebbségnek, vagy a kisebbségben lévők „lényegi vonásának”, mi minősülhet e vonásokat súlyosan sértőnek, mi mindent fog át a „magatartás” fogalma? Becsmérlést, megalázó beszédet, vagy gesztusokat, erőszakosságot is? Folyamatos magatartás tanúsításáról van szó, vagy elegendő valamely egyszeri gesztus is? Mennyiben különbözne a személyiségi jogsértés ide vágó törvényi tényállása a büntetőjogilag is üldözendő gyűlöletre uszítás tényállásától?

További kérdés a jogegyenlőség alkotmányos, egyúttal Európa tanácsi és Európai Unió koncepciójának, a bármilyen helyzet szerinti diszkrimináció általános tilalmának, alapvető követelményével kapcsolatos. A jogszabályban meghatározott bármely jog élvezetét mindenfajta megkülönböztetés nélkül kell biztosítani. Az erre irányuló jogosultság az emberi jogok és alapvető szabadságok európai egyezményének fentebb ismertetett 12. jegyzőkönyve és alkotmányunk vonatkozó cikke értelmében már mint önálló alapjog igényli tiszteletben tartását³¹. A meghatározott jellegű kisebbségben lévő népcsoportokra vonatkozó és az azokhoz tartozók lényegi személyiségi vonásaira irányuló jogsértésekkel szemben a nem közvetlenül és egyénileg felismerhetően érintettek kereshetőségi joggal történő felruházása többlet jogot biztosít számukra a nem felsorolt körökbe tartozók igényérvényesítési lehetőségeihez képest. Nem csupán esélyegyenlőség biztosítására irányuló állami intézkedésről, hanem a jogegyenlőséget érintő pozitív törvényi diszkriminációról van szó.

Ennek következtében hátrányos megkülönböztetéssé válhat egyrészt a nem kiemelt kisebbségi körök részeseinek (pl. fogyatékkal élők, életkor szerinti csoportokhoz tartozók), másrészt – e contrario – a többséghez tartozó személyeknek valamely lényegi vonásukat érintő személyiségi sérelemmel szemben csupán közvetlen érintettségük esetére engedett fellépés szabálya.

A kisebbségek sajátos kollektív jogainak védelme alapvetően közjogi (alkotmányjogi, közigazgatási, illetőleg büntetőjogi) kérdés; a kisebbséghez tartozó egyes személyek sajátos személyiségi jogainak a tiszteletben tartását pedig a minden embert egyenlően megillető méltóság alapértékéből eredően kell biztosítani.³² A gyűlölet nyilvánítása hárkével szemben, bármilyen csoportjellemzője kapcsán történjék is, egyaránt lehet személyiséget sértő és azt minden ember javára egyenlő jogokkal és azoknak mindenkor az

adott helyzet mérlegelésétől függő védelmével kell orvosolni. A jogegyenlőség eleve kizárja, hogy a népesség egyesek csoportjaihoz tartozók már „átsugárzó”, vagy „közvetett jogsértés” vélelme alapján felléphessenek, más körbe tartozók viszont nem. Ugyanakkor másokéval egyenlő emberi méltósága csak az egyes embernek, saját személyiségéből következően lehet; a polgári jog nem sajátos köreiket, hanem ilyenekhez tartozásuk alapján egyéniségüket védi. Jogi személy jó hírének védelmekor sem az abban tömörült személyek körét, hanem a jog által képzett mesterséges személy saját társadalmi/gazdasági érintettségét értékeli a jog, az ellene irányuló sértésekkel, adott esetben a jogi személyt megcélzó gyűlöletbeszéd hatásával szemben is, aminek orvoslása végett indokolt, hogy ráruházott személyiségében maga léphessen fel.

A jogegyenlőség fogalmi körétől eltérően az esélyegyenlőség biztosítása nem többletjogok törvénybe iktatásának, hanem szükség esetén az azonos jogok gyakorlásához szükséges támogató intézkedések meghozatalának a lehetőségét jelenti. Az Alkotmánybíróság e téren is már a rendszerváltást követően világos értelmezést adott: „A pozitív diszkrimináció korlátjának a tágabb értelemben leírt, tehát az egyenlő méltóságra vonatkozó megkülönböztetés tilalma, illetve az Alkotmányban pozitívan megfogalmazott alapjogok tekintendők. Bár a társadalmi egyenlőség mint cél, mint társadalmi érdek, megelőzhet egyéni érdekeket, de nem kerülhet az egyén alkotmányos jogai elé.”³³ Vagy: „Az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdésében foglalt tilalom nem csak az emberi, illetve az alapvető állampolgári jogokra irányadó, hanem e tilalom – amennyiben sérti az emberi méltósághoz való jogot – kiterjed az egész jogrendszerre, ide értve azokat a jogokat is, amelyek nem tartoznak az emberi jogok, illetőleg az alapvető állampolgári jogok közé.”³⁴ Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló, az Európai Közösség szabályaival összeegyeztethető 2003. évi CXXV. törvény 11. § (1) bekezdése az előnyben részesítés megengedhetőségével kapcsolatban egyértelmű körülhatárolással enged pozitív diszkriminációt: „Nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését az a rendelkezés, amely egy kifejezetten megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésén alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul, ha az a) ... határozott időre vagy határozott feltétel bekövetkeztéig szól...” A (2) bekezdés szerint ez a rendelkezés „nem sérthet alapvető jogot, nem biztosíthat feltétlen előnyt és nem zárja ki az egyéni szempontok mérlegelését.”

Az Európa Tanács fentebb idézett ajánlásához³⁵ is igazodóan és egyben figyelembe véve a norma szövegezését megelőző hazai kezdeményezések indokait,³⁶ alkotmányosnak tűnne pl. a következő célra vezető meghatározás:

„Az emberi méltóságot sértheti különösen a gyűlölet olyan nyilvános, általánosságban becsmérlő vagy megalázó kifejezése, amely sajátosan közös tulajdonságaikra nézve a személyek nagyobb körére irányul és alkalmas másokban nemzeti érzés vagy vallási meggyőződés elleni hangulat, faji ellenszenv, idegengyűlölet, antiszemitizmus, nemi irányultságot vagy nemi önazonosságot érintő kirekesztő beállítottság, vagy bármely, a népesség érintett körével szemben intoleranciára épülő indulat széleskörű keltésére, terjesztésére, vagy igazolására.”

Ezután kell a kereshetőség és perlési jog kérdését rendezni.

8. A keresetindítás joga

Aggályos a keresetindítási jog gyűlöletbeszéddel kapcsolatban az új Ptk.-ba javasolt szabályozása is. A személyhez fűződő jogokat a tervezett 2:146. § (1) bekezdése szerint is – ám csak törvény eltérő rendelkezése hiányában – kizárólag személyesen lehet érvényesíteni. A Ptk. elfogadott módosítása és a *de lege ferenda* javaslat egyaránt a fonákjáról közelítik meg a kérdést: Lényegében megdönthetetlen törvényi vélelmet írnak elő meghatározott kisebbségekhez tartozók személyes (nem csupán személyükre is kiható) sérelme mellett. Ugyanakkor nem azt állapítják meg, mely közvetve sértetteknek lehet perindítási joguk, hanem attól

zárják el a jogsértőt, hogy a nem közvetlenül és felismerhetően érintett sértettek keresetének elutasítását kérhesse. Ezáltal lehetővé teszik, hogy a súlyosan sértő magatartással érintett *valamenynyí*, az érintett kisebbségi körhöz tartozó és ezáltal bizonytalanul meghatározott, előre fel nem mérhető számú személy a szabályozás körében lényegesnek tartott személyiségi vonására hivatkozással, minden további feltétel nélkül, 90 napon belül, akár egymás példáját követve és, a javasolt új 2:146. § értelmében, ha ismeretlen helyen tartózkodik, akár csupán hozzátartozója útján is, sértettként nyújtson be keresetet; önállóan, vagy másokkal pertársaságban. Milyen alapon lenne a közvetve érintettek köre körülhatárolható, miként lehetne a megdönthetetlenül vélelmezett közvetve érintettek lényegi vonásait és sérelmük súlyát mérlegelni, milyen alapon lenne akár egy elégtétel iránti igény is elutasítható? Hogyan hangolnák össze a sérelemdíjak megítélésének gyakorlatát?

Ugyanakkor a szóban forgó szöveg a sértett személyekkel egy sorban (és nem vaglyagosan) minden sértett személyéhez fűződő jogsérelem esetére olyan közhasznú egyesület vagy alapítvány részére is kereshetőségi és perlési jog lenne biztosítva, amelynek

célja általában az emberi és állampolgári jogok védelme. Emellett az új Ptk. javaslata továbbra is *hallgat az ügyészről*, aki a már kodifikált és a fentiekben idézett precedensekhez hasonlóan a köznyugalom őréként és a közvetve érintettek érdekében a gyűlöletbeszéd polgári jogi szankcionálása végett is felléphetne.

A jogbiztonság és a polgári jogi egyértelműség érdekében és kereshetőségi jogviták megelőzéseként, olyan esetekre nézve, amikor a gyűlöletbeszéd nem meghatározott természetes vagy jogi személy ellen irányul, csak az *ügyész indíthasson* polgári jogi keresetet, közérdekből, a köznyugalom védelmében.³⁷

Ezt is szem előtt tartva végrehajtási jogszabályban kellene rendezni, hogy a jogsértő terhére adott esetben megállapítható sérelemdíj milyen, a közvetve sértett természetes személyek közös érdekét szolgáló célra, hova lenne fizetendő. A közvetve elszenvedett polgári jogi sérelmet *közvetett reparációval* arányos szankcionálni. Az állam javára megítélhető polgári jogi bírság azonban, mint a magánjogviszonyok rendezésétől idegen szankció, ebben a körben is kerüendő.

Boytba György

JEGYZETEK

- 1 „That the freedom of speech and debates or proceedings in Parliament ought not to be impeached or questioned in any court or place out of Parliament.” Innen ered az angol és az Egyesült Államokbeli jogban a véleménynyilvánítás szabadságának mindmáig „szólásszabadságként” való jelölése.
- 2 *Declaration of Rights of Virginia*, 1776. A vallásszabadságot is biztosította, akkoriban a kvékerek elismerése érdekében. Szerzője George Mason, aki Thomas Jeffersonra is hatással volt és később az Egyesült Államok alkotmányának szövegezésében is közreműködött.
- 3 Az első módosítás („*First Amendment*”) máig hatályos szövege G. Mason tollából: „Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof, or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances.” Mason mindennek előtt a saját államában nagy küzdelmek után éppen hogy eltörölt, elsősorban a *quakerok* ellen irányult vallási cenzúra központi visszaállításának lehetőségét kívánta kizárni.
- 4 [Vö. *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S.444 (1969): „the Constitutional guarantees of free speech...do not permit a State to forbid...advocacy of the use of force or of law violation except where such advocacy is directed to *inciting or producing imminent lawless action* and is likely to incite or produce such action” (közvetlen jogtalan cselekmény veszélye vagy kiváltása). *R.A.V v. St. Paul*, 505 U.S. 377 (1992): „A few limited categories of speech, such as obscenity, defamation, and *fighting word* (támadó beszéd), may be regulated because of their constitutionally proscribable content” –vagyis a szólás csak kivételesen, magában az alkotmányból eredően tiltott tartalmánál fogva korlátozható.
- 5 A legutóbbi US Legfelsőbb Bírósági ítéletek közül lásd *Virginia v. Barry Elton Black*, 2003. április 7 (538 U.S.343, 2003): Black Virginiában egy Ku Klux Klan gyülekezést vezetett, amelyen feketék és mexikóiak elleni gyűlöletbeszéd hangzottak el; valaki azt is hangoztatta, hogy legszívesebben találmra lőné a feketéket. Végül kereszttegetésre került sor, ami köztudottan jelképes Ku Klux Klan megnyilvánulás és a gyűlölet szimbólumává vált („*symbol of hate*”); Virginia állam vonatkozó, 1950. évi törvénye a kereszttegetést eleve megfélemlítési szándékot feltételezve tiltja (818.2–423 §). A szövetségi Legfelsőbb Bíróság azonban felmentette Blacket, hangsúlyozva, hogy „... egy égő kereszt nem mindig megfélemlítésre irányul. Ehelyett az égő kereszt olykor ideológiai állítás, csoport-szolidaritás szimbóluma”. Ezért alkotmányba ütközik az állami törvény *prima facie* megfélemlítési szándékot vélelmező rendelkezése. Majd: „Igaz lehet, hogy a kereszttegetés, a polgárok túlnyomó többségénél, akik egy égő keresztet látnak, még politikai gyülekezés során is a harag és gyűlölet érzését kelti. Ám ez ... nem elegendő minden kereszttegetés megtiltásához.”
- 6 „The prima facie evidence provision, as interpreted by the jury instruction, is unconstitutional on its face...it would create an unacceptable risk of the suppression of ideas.” (*Virginia v. Black*, [bővebben 4. sz. lj.], Opinion, IV. (3) és (4) bek.
- 7 XIII. Alkotmány módosítás.
- 8 *Snyder Act* June 15 1924
- 9 *La Fayette* márkí szövegezésében, aki Virginiában is tanulmányozta az ottani deklaráció körülményeit: „Article 11. La libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l’homme; tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf a répondre de l’abus de cette liberté, dans les cas déterminés par la loi.”
- 10 Vö. első magyar sajtótörvényünk, az 1848. áprilisi XVIII. törvénycikk első szakaszával, amely a kiadói, nyomdai és könyvtárosi iparűzés szabályozását megelőzően, azok előfeltételeként szögezte le: „Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti, és szabadon terjesztheti.”
- 11 Az emberi kötelességekre vonatkozó részt alapozó 2. cikk szerint „az ember és a polgár minden kötelessége a természet által minden szívébe belevéselt következő két elvből ered: Ne tedd másnak azt, amit magadnak nem kívánsz, hogy tegyenek. Mindig azt tedd másoknak, amit te is kapsz szeretnél.”
- 12 Cassell’s Modern Guide to Synonyms, 1971.
- 13 Magyar Értelmező Kéziszótár, 2000.
- 14 A francia és holland népszavazásokkal meghíruult uniós alkotmányserződés helyébe az Európai Tanács 2007 júniusában részletes és kötelező mandátummal kormányközi konferencia összehívását határozta el a meglévő alapszerződések szükségessé vált módosítását tartalmazó Reformszerződés kidolgozására, amire portugál elnökség alatt már július elején sor került. 2007. október 17-én az EU csúcson megállapodás született a szerződés szövegéről, aminek aláírását decemberre irányozták elő. Ez azóta meg is történt. A Reformszerződés tartalmazza az EU-Szerződés 6. pontjának olyan módosítását is, amely szerint az Unió elismeri a 2000. évben jóváhagyott Chartabot foglalt jogokat és kötelezettségeket; a Charta azonban nem épül a módosított alapszerződésekbe, hanem azokkal egyenlő hatállyal és időben, külön került kihirdetésre és a szerződéssel együtt fog hatályba lépni.
- 15 A Reformszerződés előírja az Európai Uniónak az Európai konvencióhoz való csatlakozását is, az Unió hatásköreinek sérelme nélkül.
- 16 A jogi nyelvünkben terjedő és az eredeti fogalmat ártéltelmező „szabadságjogok” fordítás helyett egyszerűen szabadságokról („*freedoms*”) van szó. Ezek jogi értelemben az ember személyére, állandó attribútumaira vonatkozó alapjogok *behatással* szembeni védelmének és érvényesíthetőségén túlmenően, azok *gyakorlásának*, a személy tevékeny önkifejtésének, személyisége érvényesítésének az állam által *biztosítandó, alapvető lehetőségei*, amelyeknek az állam által való tiszteletben tartására van minden polgárnak joga.
- 17 Text adopted P6. TA-PROV(227)0285, 21 June 2007
- 18 R (97) 20 sz. 1997 október 31
- 19 *Handyside v. The United Kingdom*, (5493/72) [1976] ECHR 5 (7. December 1976)
- 20 *Gündüz v. Turkey*, 35071/97, 2003. december 4; jogerőssé vált 2004. június 14-én.
- 21 Vö.: *Fazekas*, M.: A közjog alanyai és a Ptk. tervezet. In: Polgári jogi kodifikáció, 2007. IX/5, 17.
- 22 Hasonlóan PK 13. sz. elvi iránymutatás a sajtó-helyreigazítási per indításának feltételeiről. Továbbá *Murányi, K./Wellmann*, Gy.: *A Ptk. és a gyűlöletbeszéd*, in: de Jure, 2006. 3. sz. Vita rovat. Ezzel szemben: *Ádám*, Gy. a *de lege lata* bírói gyakorlatot bírálja és a gyűlöletbeszéd személyekre „vonatkozó” hatásával szembeni egyéni fellépést lehetővé tevő, kiterjesztő értelmezést tartott helyesnek. (A sérelem „átsugárzik” a jogalkotás ellehetetlenülésére, uo., majd: A gyűlöletbeszédrel kapcsolatos bírói

gyakorlat, in: de Jure 2006. 4. sz. Vita rovat.) A vitát a de Jure 2006. első számában Kondorosí, F. indította, aki ugyan elvileg már *de lege lata* lehetségesnek tartotta az egyéni igényérvényesítést akkor is, ha nem a személy a sérelem címzettje, viszont javasolta ennek jogalkotás útján való kifejezett tisztázását.

23 T/3719

24 T/3719/17.

25 Az eredeti indítványban: ...*sértő megnyilvánulás...*

26 Lényegében a) Jogsértés megállapítása; b) jogsértő eltüntetése; c) nyilatkozattal vagy más megfelelő módon elégtétel adása és ehhez megfelelő nyilvánosság biztosítása; d) jogsértést megelőző állapot helyreállítása és a jogsértő dolog, illetőleg jogsértő jellege megsemmisítése; e) kártérítés a polgári jogi felelősség szabályai szerint. Utóbbira nézve alapvető: 339. § (1) „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.” 355. § (4) „Kártérítés címén a károsító körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért *vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkenéséhez vagy kiküszöböléséhez* szükséges. (Kiemelés a szerző; bővebb kritikai elemzés Boytha, Gy.: *A személyiségi jogok megsértésének vagyoni szankcionálása*. In: Polgári jogi kodifikáció, 2003/1., 3–6.)

27 I-2/4742-0/2007

28 11/1992. (III. 5.) AB hat. ABH 1992, 82.

29 26/1992. (IV. 30.) AB hat. ABH 1992, 142.

30 1160/B/1990. AB hat. ABH 1993, 608

31 Vö.: Kovács, K.: *Az egyenlőség elvéből fakadó általános követelmények*. In: Emberi jogok, szerk. Halmi, G. és Tóth, G. A., 2003. II.1.373. Koltay, A.: *A diszkriminált többség*. In: Magyar Nemzet 2007. november 6., 6.

32 Különös tekintettel az Európa Tanács nemzeti kisebbségekről szóló keretegyezményére vö. Boytha, Gy.: *Kollektív jogok és autonómia az európai elvárások tükrében*. In: Jogállam, 1997/1–2., (3. rész, 17. o. és köv.) Herczegh, G.: *Droits individuels et droits collectifs (mythes et réalités)*. In: Les hommes et l'environnement, En hommage à Alexandre Kiss, 1998, 173–187).

33 9/1990. (IV. 25.) AB hat. ABH 1990., 48.

34 61/1992. (XI. 20.) AB hat. ABH 1992., 281.

35 Lásd 18. lj.

36 Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke a NetHirlap tudósítása szerint a következőkben fogalmazta meg a gyűlöletbeszéd fogalmát: „Amikor a nyilatkozó előítélettel vagy éppen gyűlölettel vezelve a társadalom faji, etnikai, vallási vagy nemi csoportjairól, vagy azok konkrétan meg nem nevezett egyes tagjairól a csoporthoz tartozásukra tekintettel nyilvánít nagyobb nyilvánosság előtt olyan véleményt, amely sértheti a csoport tagjait, alkalmas lehet a csoport tagjainak megfélemlítésére, lelki gyötrelmére, illetve arra, hogy a csoporttal szemben ellenséges, kirekesztő közhangulat alakulhasson ki.”

(<http://www.nethirlap.hu/printme.php?cikk=25455>).

37 Az ügyész külön törvényi felhatalmazására példa a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 39. § (1) bekezdése: a fogyasztók széles körét érintő jogsértés esetén a jogsértővel szemben a fogyasztók igényeinek érvényesítése iránt az ügyész léphet fel.

Vita

Észrevételek az új Ptk. egyes szerződéseket tartalmazó fejezetéhez a szolgálattal kapcsolatos szerződések hiánya miatt*

I. Áttekinti és problémafelvetés

Az általam felvetett problémáinál illetően az egyes szerződések rendszerét illetően a rendszer átfogó áttekintése végett az első négy címet szükséges kiemelni. Az I. cím tartalmazza a tulajdonát ruházással összefüggő szerződéseket (adásvétel, csere, ajándékozás, és azok altípusait), a II. cím a vállalkozási típusú szerződéseket, ideértve a vállalkozási szerződést és annak egyes altípusait, ahová került besorolásra a mezőgazdasági vállalkozási szerződés. E címen belül önálló típus még a fuvarozási szerződés. Itt jegyezném meg, hogy mind az 1905. évi, mind az 1912. évi Ptk. tervezet, mind pedig az 1928. évi Mjt. az új Ptk.-tervezet e fejezetének az elődjét „munkával összefüggő szerződések” csoportjaként kezelte, idesorolva a vállalkozási szerződésen kívül a munkaszerződést, és az alkuszi szerződést, valamint egyoldalú jogügyletként a díjkötést. Az 1959. évi IV. tv.-el életbe léptetett és azóta többszörösen módosított Ptk.-nak az egyes szerződéseket tartalmazó III. címe a munkaszerződést kiiktatta a polgári jogtól elkülönülően önálló jogterületként kezelve¹. Ennek indoka akkor az az ortodox és dogmatikus marxista felfogás volt, hogy a munka és a munkaviszony ellentétben a polgári jog társadalmi viszonyaitól nem tartalmaz áru jellegét. Ezt a tényt azonban már az 1960-as évek közepén már erőteljesen vitatták a Szovjetunióban is, amikor Liberman és Leontyev közgazdászok reformjavaslatai nyomán Magyarországra is hatást gyakorolva teret nyert a szocialista gazdasági irányítás népgazdasági tervekötöttséget lazító, azaz direktből indirektté váló új rendszere, az új gazdasági mechanizmus. Ekkor mondta ki V. G. Venzser szovjet közgazdász, hogy a munka és a munkaviszony is tartalmaz áru-értékviszonyokat, mivel a munka árut termel, ami által pénzben kifejezhető értéke van². Ennek ellenére, amikor az MSZMP Központi Bizottsága az 1966. évi határozatával³ Magyarországon is bevezetett új gazdasági mechanizmus nyomán a Ptk.

1977-ben átfogó módosításra került, a munkaszerződés továbbra is a polgári jogon kívül maradt. A helyzet azóta nem változott, holott a rendszerváltás után a Ptk. többszörösen is módosításra került. Sőt, nem található meg a szolgálattal, illetve a munkaszerződés az új Ptk. tervezetének a vállalkozási típusú szerződésai között sem, pedig a munkavállalás a vállalkozás egyik formájának is felfogható.

A tervezet megalkotói ugyanakkor a korábbi *munkával összefüggő szerződések* csoportját szűkítették és csak az ún. eredménykötelmeket hagyták e körben bent. Ez a szemlélet annyiban helyes, hogy munkával összefüggő jellege az ún. bizalmi szerződéseknek is van. A tartós megbízás éppen úgy, mint a tartós vállalkozás nagyon hasonlít a munkaviszonyhoz. Sőt, annak önfoglalkoztatói formáját a 86/613. sz. EGK irányelv alsó munkaviszony-jellegű intézményként kezeli és ugyanígy az esélyegyenlőségről szóló 2003:XXV. tv. is.⁴ Mindezek ellenére az új Tervezet III. címébe felvett, megbízási típusú szerződések köre csak a megbízásról, a bizományról, a szállítványozásról, valamint az ügynöke és az üzletszerzési szerződésről szól. A munkaszerződés itt sem szerepel, ami azonban az előzők alapján érthető. Munkaszerződés formájában elvégezhető ugyanis akár a vállalkozási szerződések körébe tartozó bármely vállalkozási munka, így bármely tervezési, technológiai szerelési, vagy mezőgazdasági vállalkozói munka, bármely megbízás, ügynöki, üzletszerzői, illetve alkuszi tevékenység. Sőt, érdekességképpen itt említeném meg, hogy a holland jogban a fuvarozás alapesetét az elmélet munkaszerződésként kezeli⁵.

A Tervezet IV. címe címe tartalmazza a *használati szerződéseket*, amelyek visszerthes a bérlet és a haszonbérlet, ingyenes formája pedig a haszonkölcsön. A szerződéseknek ez a köre annyiban lehet érdekes, hogy egyes jogrendszerek még mindig a munkaszerződést bérleti jellegűként kezelik a római jog hatására (*locativ conductio rei, operis és operarum*). Ez még megmutat-

kozik az OPTK és a Cod Civil rendszerében, noha ezek sem munkabérleti szerződésként, hanem szolgálati szerződésként jelölők, de a bérleti szerződések körében helyezik el⁶. Itt a bérleti szerződés a munkaviszony szempontjából annyiban lehet a magyar Ptk. újrakodifikálása szempontjából releváns, hogy az ILO 95. sz. egyezménye értelmében, amelyhez Magyarország is csatlakozott, a munkaszerződésnél a munkabérnek (díjnak) legfeljebb csak az 50%-át engedí természetben megállapítani és kifizetni. Ezért a nyugat-európai államok közül több (pl. Olaszország és Ausztria) kifejezetten kimondja, hogy a nem pénzben, hanem a termék egy részében megállapított földhaszonbérleti díj (felesbérlet és részesművelés) nem más, mint valóságos és illegális módon fizetett munkaszerződést palástoló haszonbérleti szerződés, amit a mögötte meghúzódó munkaszerződésnek megfelelően kell elbírálni⁷. A magyar Termőföldtörvény (1994:LV. tv.) ezzel szemben legális formaként ismeri el a felesbérletet (24. §) és a részesművelést (25. §). Ugyanakkor azonban ezáltal ütközik az Mt. 154. §-ának (2) bekezdésével, amely a munkabérnek csak a 20%-át engedí természetben megállapítani és kifizetni. Végezetül megemlíteném a *haszonkölcsönt* abból a szempontból, hogy annak visszerthes formájú „párja” a dologbérlet, és ahogy a lakásbérlet vagy haszonbérlet mellett előfordul kvázi kölcsön a precarium jellegű szívességi lakáshasználat és földhasználat⁸ is, éppen úgy számolni kell a szívességi jellegű munkával is, amilyen a vidéken, a rokonság összeállításával történő ún. „kalákában” történő házépítés. A kalákában történő munkavégzést a német-osztrák jog teljesen legálisként kezeli, amire utal az is, hogy az ilyen munkavégzésnél történő balesetekre az, akinek az érdekében a kaláka munkavégzés folyik, az abban résztvevőkre üzemi baleseti biztosítást köteles kötni. A magyar jog ezzel szemben nem ismeri el legálisnak a munkavégzésnek ezt a kvázi szívességi jellegű formáját, jóllehet faluhelyen általános jelleggel alkalmazzzák. Sőt egyes munkaügyi felügyeletet jogellenes foglalkoztatásra hivatkozással kísérletet tettek bírság kiszabására is⁹.

Összegzőképpen a fenti áttekintés alapján megállapítható, hogy a Ptk. újrakodifikálási tervezetének az egyes szerződéseket tartalmazó rendszerének azon a részében, ahol elhelyezhető lenne a munka-, illetve a szolgálati szerződés, e szerződésforma nem szerepel.

II. A munkaszerződésnek az új Ptk.-ba történő beemelésével kapcsolatos eredeti és az ezzel összefüggésben kialakult elméleti nézetek

A Kodifikációs Bizottság elnökének, *Vékás Lajos* akadémikusnak a kodifikációs értekezleteken, meg egyéb tudományos üléseken kifejtett eredeti szándéka az volt, hogy a munkaszerződés bekerüljön a Ptk. egyes szerződése közé¹⁰. Ennek az elképzelésnek a realitását az támasztotta alá, hogy a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásával kialakult bírói gyakorlat egyértelműen áttörte az Mt. 8. §-át, amely anakronisztikus módon még ma is azt mondja ki, hogy a munkajogviszonyok esetében e törvény előírásait kell alkalmazni. A Ptk. alkalmazására csak két esetben, a konkurencia kizárási megállapodásnál, valamint a vezető alkalmazott kártérítési felelősségénél kerülhet sor. Ezzel a teljesen életszerűtlen szabállyal szemben a Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiuma útján több elvi és eseti állásfoglalásban tágitotta a kereteket, lehetővé téve, hogy a munkaügyi bíróságok „analógia legis” a Ptk. kötelmi jogának általános részét alkalmazhassák¹¹.

Mindezt figyelembe véve a Kodifikációs Főbizottság részéről három elméleti munkajogász azt a feladatot kapta, hogy dolgozza ki, miként volna helyes a munkajogot, illetve a munkaszerződést beépíteni az új Ptk.-ba. A megbízások körében elkészült tanulmányok egyike *Radnay József*, a másik *Kiss György* nevéhez fűződik, míg a harmadikat e sorok írója készítette el. Mind a három tanulmány megjelent rövidített formában a „Polgári jogi kodifikáció” c. folyóiratban¹², a teljes anyagot pedig egy önálló tanulmánykötet tartalmazza¹³.

A három szerző közül *Radnay József* azt az álláspontot fejtette ki, hogy nincs szükség arra, hogy a munkaszerződés az új Ptk.-ban a nevesített szerződések között szerepeljen, azonban az Mt.-ben, lényegében az 1. § átfogalmazásával utalni lenne szükséges arra, miszerint az Mt. háttérjoga a Ptk. kötelmi jogi része. Ennek figyelembevételével a Ptk.-nak a szerződésekre vonatkozó általános szabályai teljeskörűen és közvetlenül, vagyis „analógia legis” nélkül alkalmazhatóvá válnának¹⁴.

Kiss György ezzel szemben tanulmányában lényegében *Vékás* szándékának megfelelően azt az álláspontot képviselte, mely szerint a Ptk.-ba a munkaszerződést csak keret jellegűen kellene az egyes szerződések közé felvenni, ahol a munkavégzésnek az ún. szabad szolgálati formája a Ptk. e keretszabálya szerint alakulna, míg az ún. „függő munkával” összefüggő szolgálati jogviszonyokat az Mt.-nek kell rendeznie. Az Mt.-ben szabályozott munkaviszony mögött is azonban ott állna a Ptk. egyes szerződése közé beiktatandó munka-, illetve szolgálati szerződés keretszabálya.

Én lényegében a *Kiss György*éhoz hasonló álláspontot fejtettem ki, utalva arra, hogy a munka-, illetve a szolgálati szerződés „keret” jellegűen kerüljön be az új Ptk. egyes szerződése közé, a részletes rendezésre pedig továbbra is az Mt.-ben kerüljön sor. Utaltam arra is, hogy ilymódon a Ptk. kötelmi jogának több szabálya – ebben egyetértve *Radnay*val – közvetlenül alkalmazhatóvá válna. Szóltam arról is, hogy ezáltal megnyílna a lehetőség arra is, hogy az Mt.-ből kiiktatásra kerüljenek az olyan szabályok, amelyeket hasonló jelleggel a Ptk. is tartalmaz, és amely jogintézmények, illetve szabályok nem igényelnek a munkajogban speciális rendezést. Ami részemről az előzőkhez, elsősorban *Kiss György* álláspontjához képest többletként jelentkezett, az, hogy én a munkaszerződés mellett a svájci OR-hez hasonlóan¹⁵ a *kollektív szerződést is bevittem volna a Ptk.-ba*, a munkaszerződés egyik alfajaként. Emellett a munkaszerződés másik alfajaként a kollektív szerződéshez hasonlóan ugyancsak a lényegét megragadva *felvenni javasoltam az üzemi megállapodást is*. Ennek jogdogmatikai indokát a német munkajog elmélet alapozza meg, ahol a kollektív szerződés két ágra osztozik. Az egyik ága az érdekegyeztetési (koalíciós) jogban tarifaszabályként (Tarifasvertrag) jelenik meg, amelyet a munkáltató, illetve annak szövetségei vállalati szinttől felfelé a szakszervezetekkel köt meg, míg a másik ág az üzemi megállapodás (Betriebsvereinbarung), amelyet üzemi szinten az üzembirtokossal az üzemi tanács köt meg¹⁶.

E három tanulmány szintézisszerű vizsgálatát a Polgári jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság végezte el 2000 elején a három tanulmányt megtárgyaló kodifikációs főbizottsági ülést követően. Ezt követően a tanulmányokat a reájuk adott észrevételekkel együtt külföldi, elsősorban holland szaktekinetelyek is véleményezték¹⁷. Végül is olyan álláspont alakult ki, amely szerint az új Ptk.-nak az egyes szerződéseket tartalmazó fejezete keretjellegű szabályozással tartalmazni fogja a munkaszerződést, a kollektív szerződést és az üzemi megállapodást azonban nem¹⁸.

A múlt év (2006.) december 31-én az *internetre feltett normaszövegben* azonban a *munkaszerződés* még ebben a formában sem található meg. Az, hogy a munkaszerződés a Kodifikációs Főbizottság elnökének a szándéka ellenére *kimaradt a Tervezetből*, az informális hírek szerint a szakszervezeteknek köszönhető. Állítólag a szakszervezeti lobby harcolta ki a munkajognak továbbra is a polgári jogból való külön maradását, abból a megfontolásból, hogy így az áruviszonyokból eredő elkülönülés következtében valamennyire védelmet kapnak a munkavállalók a kapitalista befolyásoktól. Ez azonban egy téves illúzió csupán amiatt, mert a munkajogból is teljesen ki lehet iktatni a jóléti piacgazdaságra jellemző minimál standardokat, miként ezt a szlovák munkajog jelentős mértékben meg is tette, ugyanakkor azonban a Ptk.-ba is be lehet vinni az olyan előírásokat, amelyek a gyengébb felet védik. Ilyen viszont az új magyar Ptk. tervezetében található. Az ún. *függő szerződéseket* a Tervezet ugyanis megfelelőképpen védi és ez vonatkozik az ún. „*blanketta*” szerződésekre is.

A Tervezet 5:34. §-ának (1) bekezdése értelmében fogyasztói szerződésről akkor esik szó, „ha foglalkozása és üzleti tevékenysége körén kívüli eljáró természetes személy (fogyasztó) önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró” jogalannyal (a személy kijavítandó lenne Prugberger Tamás) „köt szerződést”. A fogyasztói szerződések túlnyomó többségét blanketta, azaz „előre elkészült szerződési feltétel” alkalmazásával kötik meg. Az iparszerű foglalkozást űző jogalany által előre elkészített tisztességtelen blankettaszerződést, és ugyanígy a hasonló általános szerződési feltételt az 5:46–49. §-ok, valamint az 5:78–79. §-ok értelmében nemcsak a sérelmet szenvedett felek támadhatják meg, hanem közérdekű keresettel a hatóságok, az érdeke-, és a jogvédő szervezetek egész sora. Külön kiemelendő az idevonatkozó előírások közül az 5:78. § (2) bekezdése, mely kimondja, hogy „a fogyasztói szerződésben a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalat tisztességtelen szerződés semmis.

Mivel igen sokszor így kötik meg a munkaszerződéseket is, a szakszervezeteknek éppen arra kellene törekedniük, hogy a munkaszerződés az 5:34. § (2) bekezdése adta lehetőséggel élve is kvázi fogyasztói szerződésnek minősüljön. A (2) bekezdés szerint ugyanis „a fogyasztói szerződésre vonatkozó szabályok irányadók akkor is, ha törvény a fogyasztó (1) bekezdése szerinti fogalmát más jogalanyokra is kiterjeszti. Arra pedig, hogy e fogalom a munkavállalókra is kiterjesztésre kerülhessen csak akkor van meg az esély, ha a munkaszerződés a Ptk.-ban szerepel. A munkaszerződésnek legalábbis kvázi fogyasztói szerződéssé minősítését elméletileg megalapozza a munkavállalónak a fogyasztóhoz hasonlóan a másik féllel szemben fennálló kiszolgáltatott, és kontraktuális dik-tátumnak alávetett helyzete¹⁹.

III. A szolgálati/munkaszerződésnek a Ptk.-ba beemelésének egy lehetséges módja

Az eddig kifejtettek alapján megalapozottnak tűnik az az igény, hogy az új Ptk. V. könyvének az egyes szerződéseket tartalmazó 3. fejezetébe bekerüljön a szolgálati, illetve a munkaszerző-

dés. Figyelemmel arra, hogy tartalmilag egyaránt magába foglalhat vállalkozási és megbízási elemeket, sőt egyikhez vagy a másikhoz közelíthet, indokoltnak tűnik a IV. és V. cím között, vagyis az 5:310. § és az 5:311. § közé elhelyezni. Így a szolgálati, illetve a munkaszerződés a vállalkozási és a megbízási szerződéseket követően, a használati szerződési típusokat tartalmazó cím előtt nyerne elhelyezést. Ami a szabályozás tartalmát illeti, kiindulva abból, hogy a tartósan egy másik jogalanynak alárendelve történő munkavégzés nem más, mint szolgálat, amelynek két alapvető formája közül az egyik a tevékenység jellegéből vagy a felek megállapodásán nyugvó *szabad szolgálat*, a másik pedig a *kötött szolgálat*, illetve függő munka. Ezt figyelembe véve a francia Cod Civil csak a szolgálati szerződést szabályozza, teljesen keretjellegűen, míg a függő munkát tartalmazó jogviszonyt a Cod du travail²⁰. A német BGB ezzel szemben Dienstvertrag címszó alatt mind a szabad szolgálatot, mind a függő munkát átfogja²¹.

Magam részéről a francia megoldásból indulnék ki, és azt a német megoldás egyes elemeinek az átvételével ötvözném. Ezt figyelembe véve az új Ptk. előbb említett helyére az ún. *szolgálati szerződést keretjellegű fogalom-meghatározással feltétlenül be kellene venni, utalva azonban arra, hogy szabad szolgálat esetében a szolgálati jogviszony keletkezésének, módosításának és megszűnésének/megszűntetésének, a fizetett szabadságnak és a munkabérvédelemnek e kérdésében az Mt., míg a munkaviszony tartalmát illetően a vállalkozási és a megbízási szerződés az irányadó. Ezzel szemben a kötött szolgálatot, vagyis a függő munkát tartalmazó munkaszerződés vonatkozásában a fogalom-meghatározáson kívül a Ptk. csak utalást tenne az Mt.-re. Ugyanakkor viszont továbbra is helyesnek tartanám, ha a munkaszerződés mellett utalás történne a kollektív szerződésre és az üzemi megállapodásra. Ez esetben vitán felülválna, hogy speciális Mt.-beli szabály hiánya esetén a Ptk.-nak valamennyi általános szerződési előírása alkalmazható.*

Prugberger Tamás
egyetemi tanár
(Miskolc, Debrecen)

JEGYZETEK

- * A tanulmány egy változata megjelent a Miskolci Jogi Szemle II. évfolyam, 2007/2. számában (91–99. o.).
- Vö.: A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete, Első szöveg, 1905. Második szöveg, 1913. IX. cím. (A Második szövegben 322–328. o. – 1299–1326. §§); Magánjogi törvénykönyv javaslat, 1928. IX. cím, 1550–1577. §§. In: *Térffy: Igazságügyi zsebkönyvtár*. IV. kiadás, Grill, Bp., 1940. 319–362. o.
 - Venzser V. G.: *Az értéktörvény felhasználása a termelőszövetkezeti gazdaságban*. Közg. és Jogi Kiadó, Bp., 1965. 13. o.
 - Népszabadság, 1965. é. 126. sz. melléklete, V–VIII. o.
 - 86/613. EGK II. rész, 2003:XXV. tv. 21. §
 - W. C. L. van den Griten, *Arbeitsordenkonstmenrecht*. 12. druck, 1979.; Jura Europae (Droit du travail-Arbeitsrecht) Beck Verlag, München. Éditions technique juris classeurs. Paris. II. 60.10–6–7.
 - Code Civil, Titre huitième; Du contrat de louage, chapitre premier: Dispositions générales. Art 1708. Il y a deux sortes de contrats de louage: Celui des shases; Et celui d'auvrage-civ. 1709–1710. s., 1779. s (Dalloz, Code Civil, Paris, Librairie Dalloz. 644 et 735. p.); ABGB § 1151. E szakasz eredetileg a munkabérelti szerződés kifejezést használta, újabban azonban szolgálati szerződésről (Dienstvertrag) szól. Rendszerintanilag azonban a Code Civil-hez hasonlóan a „Miet-, und Pachtvertrag”-ot (25-tes Hauptstück) követően, a 26-tes Hauptstück-ben van a „Werkvertrag” mellett elhelyezve. Ez a római jog klasszikus bérelti triász (locatív rei, aperarum, aperis) Allg. Bürg. Gesetzbuch, Kode des äst. Rechts. 9. Aufl. Stand 1. 10. 2003. Lexis Nexis ARD Orac 227. et 241. p.
 - Bundesges. 11.51921. BGB 292. In: *Kodex des österreichisches Rechts*. Arbeitsrechth. Art. 7.; Jura Europae, II. 40.10.–10–11.
 - Ez utóbbit a Termőföldről szóló 1994:LV. tv. 24/A. §-a tételesjogiasította is.
 - Megyei Munkaügyi Hivatal miskolci kirendeltsége 2004. tavaszán egyik munkaügyi felügyelet során „csapott le” a Miskolci Egyetem egyik oktatójára, akinek a kertjében történt gyümölcszedésnél a kollégák ingyen segítettek.
 - Vékás: *Indító tézisek a polgári jog átfogó reformjához*. In: Polgári jogi kodifikáció, 1999/2. sz. 5. o.
 - Vö.: Radnay: *A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra*. In: *Tóth Hilda–Mansfred Ploetz* (szerk.): *A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései*. (Tanulmánykötet) Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 4. pont 265–276. o. (döntésmertetések).
 - Radnay: *A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra*. In: Polgári jogi kodifikáció, 1999/1. sz. 9–14. o.; Kíss: *Az új Ptk. és a munkajogi osztályozás különös tekintettel az egyéni munkaszerződésre*. In: Polgári jogi kodifikáció 2000/2. sz. 3–17. o.; Prugberger: *Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésre*. In: Polgári jogi kodifikáció 2000/2. sz. 19–26. o.
 - Prugberger: 71–189. p.; Kíss: 191–252. p.; Radnay: 253–276. p. In: *Tóth Hilda–Mansfred Ploetz* (szerk.): *A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései*. (Tanulmánykötet). Novotni Kiadó, Miskolc 2001.
 - Radnay: 8. sz. jegyzet, 10–11. o.
 - A munkaszerződésről (Arbeitsvertrag) a svájci Kötelmi Törvény (Obligationsgesetz- OR) 319–355. §-ai, míg az „összmunkaszerződésről” (Gesamtarbeitsvertrag) az OR 356–358. §-ai szólnak. Bővebben lásd: *M. Rehbinder*, Schweizerischer Arbeitsrecht, Stemplit et Clio Verlag. 14. Aufl. Zürich, 29. s köv. o.
 - Prugberger: 8. sz. jegyzet, 21–26. o.
 - Az új Ptk. kodifikációjánál a Kodif. Főbizottság a holland Ptk.-t vette túlnyomórészt alapul. L. Vékás: *Indító tézisek...*, Polgári jogi kodifikáció, 1999/2. sz. 6. o.; Kíssfaludy András: *Hollandia új Polgári Törvénykönyvének néhány tanulsága a Magyar Kodifikáció számára*. Polgári jogi kodifikáció, 1999/2. sz. 22–26. o.
 - Az új indító tézisek..., Polgári jogi kodifikáció, 1999/2. sz. 6. o.; Kíssfaludy András: *Hollandia új Polgári Törvénykönyvének néhány tanulsága a Magyar Kodifikáció számára*. Polgári jogi kodifikáció, 1999/2. sz. 22–26. o.
 - Prugberger: *A kiszolgáltatottabb fél védelmének kérdése az új magyar Polgári Törvénykönyv Konceptiójának kötelmi jogi részében*. In: Polgári jogi kodifikáció 38–39. o.; Kíss Gy.: *Alapfogatok kollíziója a munkajogban Akadémiai doktori értekezés*. Pécs, 2006. 270. s köv. o.
 - Art L. – 1780–81 (luage de services). L. Murad, Ferid: *Das französische Zivilrecht*, Alfred Metzner Verlag, Frankfurt a Main–Berlin, 1971. 716. p.
 - BGB §§ 611–630.

Javaslat a magánmunkáltatói szerződés szabályozására az új Ptk.-ban

Általános indokolás

A jogalany valamely feladat személyes ellátására több jogágban vállalhat kötelezettséget. E vállalása személyes autonómiáján alapuló szabadságából fakad, és jogáganként más-más jellegű kötelezettséget alapoz meg.

A közjog keretében vállalt feladat – akár választás alapján, akár alkalmaztatás alapján kerül felajánlásra – köztisztviselői, illetve közalkalmazotti viszonyt létesít. Ezeknek külön törvényekben megvan a maguk szabályzata, a legfontosabb, választáson vagy kinevezésen alapuló köztisztviselőkkel járó hatalom és kötelezettség, e jogviszonyok tartalma alkotmányban meghatározott.

A vállalati, kereskedelmi, ipari termelés keretében vállalt feladat az újkori értelemben vett klasszikus munkaviszony. Alkotmányos megalapozottsága a munkához való jog, az egyenlő munkáért egyenlő bér elve alapján járó munkabér, illetve a végzett munka mennyiségéhez és minőségéhez igazodó jövedelemhez való jog, a pihenéshez, szabadidőhöz, szabadsághoz való jog, és az ezen jogok céljából, a munkavállalók érdekérvényesítése céljából történő szervezkedéshez való jog (Alk. 70/B. §). Ezek az alapjogok korlátozzák e területen a szerződési szabadságot és a piaci verseny lehetőségét, és beleviszik a munkajog területébe a szociális biztonsághoz való alapjogot, mint a munkáltató kötelezettségét, továbbá a munkavédelem [Alk. 70/D. § (2)] és a munkanélküliség esetére biztosított ellátás [Alk. 70/E. § (1)] nevesített kötelezettségeit.

A magánmunkáltató és magánalkalmazott között létrejövő szolgálati szerződés (magánmunkaviszony-szerződés) alkotmányos alapja az otthon, a saját vállalkozás, a személy és család ellátásának autonómiája: e viszonylatokban a személy jogosult segítséget ellenérték fejében igénybe venni, és a kétoldalú kötelezettséget szerződéssel megalapozni. Magánszemélyeknek szabadságában áll ilyen munkaviszonyt létesíteni vagy attól eltekinteni. A munkáltató szabadságában áll annak tartamát és tartalmát meghatározni ajánlatával, és szabad megállapodással választhatja ki a neki tetsző személyt a jelentkezők közül. E magánmunkaviszonyokban alkalmaztatásra senkinek sincs alapjoga, mint ahogy ilyet vállalni senki sem köteles. Az ilyen viszonyokban nem a munkához való általános alapjog, hanem a személyi szféra alakításához való alapszabadság érvényesül, mindkét fél részéről. Ezért ez a jogviszony magánjogi jogviszony, és arra a magánjogi törvénykönyvnek kell mind nevesített keretet meghatározni, mind általában diszpozitív iránymutatást. A két elsőnek felsorolt, közjogi, személyes szolgálati terület értéktartalmát a közszel szembeni hűség és elkötelezettség, illetve a piaci tisztesség adja, a harmadik, magánjogi kapcsolatban a személyek között létrejövő kölcsönös ráutaltság és bizalom.

Nyilván vonatkozni kell e szerződésfajta is a szerződések általános szabályainak, így az uzsorás jelleg tilalmának, a szolgáltatás-ellenszolgáltatás közötti arányosság elvének, a felek egyenlő emberi méltóságából következő személyes kapcsolat elvárásának. A 19–20. század idevonatkozó jogalkotásával, illetve tervezeteivel és bírói gyakorlatával szemben ma már elfogadhatatlan a szolgálatot vállalóval szemben házi fegyelmi (fenyítési) jogkör elismerése. Követelmény a munkaviszonnyal járó lakás, étkezés biztosítása esetén a szolgálatot vállaló intimszférájának biztosítása, a helyben biztosítható komfort nyújtása, másrészt betegsége vagy kora, állapota miatt kiszolgáltatott munkáltató biztosítása a helyzettel való visszaélés ellen. A szerződést kitöltő szolgálatok, szolgáltatások széles skálája miatt csak nagyon általános lehet ezeket a biztosítékokat meghatározni, általában a felek között *contractus contrahentibus legem ponit*, amint erre már régi magánjogi forrásaink is hivatkoznak. Csak a feltétlenül szükséges kere-

tek kitöltése és meghatározása igényel Ptk. rendezést. Ott viszont a rendezés azért elengedhetetlen, mert a viszony személyes jellege és eshetőlegesen mindkét fél kiszolgáltatott helyzete, érzelmi és bizalmi kötődése miatt e viszony lényegesen eltér a másik két jogterület szolgálati viszonyaitól. Ugyancsak el kell határolni a magánjogon belül e viszonyt a megbízási és a vállalkozási szerződésektől. Mindkét utóbbi esetben sajátos szakismeretek fogják a szerződés egyik követelményét kitenni, mindkét esetben eredménykötelem-jellegű lesz a viszony, szemben a magánmunkáltató és munkavállaló közti *praestare* jellegű – elsősorban rendelkezésre állást igénylő – kapcsolattal.

Míg az osztrák Ptk., más külföldi kódexek és az Mtj. a kötelmi jog különös részében szolgálati szerződés néven említik a magánmunkáltatói szerződést, *Vincenti Gusztáv* különböztet munkabéri és szolgálati szerződés között [Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog* IV. kötet]. A tágabb értelemben felfogott munkabéri szerződés alatt ért minden olyan viszonyt, amelyben a munkavállaló szolgálatoknak, munkának más részére való teljesítését vállalja, a munkáltató pedig időbérben, esetleg akár teljesítmény alapján munkabér fizetésére kötelezi magát. Ezen belül szolgálati szerződés az a kétoldalú szerződés, amelyben az alkalmazott személy szolgálat(ok) – munka – vállalására munkaerejének tartósabb jellegű lekötésével és ebből eredő függőséggel kötelezi magát, munkabér, szolgálati javadalmazás fejében.

Egyik szerződésnek sem előfeltétele a kizárólagos lekötés egy munkáltató felé. Egyik szerződésben sincs a szolgáltatás neme szerint meghatározva. Mindenesetre olyan szerződéses viszonyok ezek, amelyekben a munka végzésének-végeztetésének *kockázatát* teljes egészében a munkáltató viseli, és a munkavállaló a szerződés teljesítése során bizonyos *függő viszonyban* áll a munkáltatóval, saját tehetsége szerinti igyekezettel és hozzáértéssel tartozik eljárni.

A szerződés vélelmezetten visszterhes: így akkor is jár ellenérték, ha az nem került kikötésre. A visszterhességet csak külön megállapodással lehet kizárni. Vélelmezetten ingyenes a szolgáltatás, ha azonos háztartásban élő fél nyújtja a háztartás fenntartójának, ha csak a helyzetből másra nem lehet következtetni, a felek másként nem állapodtak meg, vagy a nyújtott szolgáltatás az élvezett tartás és lakással szemben aránytalanul magas. Ha a szolgáltatás ellenértéke más előny (tartási, öröklési szerződés, élettársi kapcsolat), s utóbb ez az előny elesik, úgy a nyújtott szolgáltatás szerződés hiányában is munkabér/szolgálati viszony jelleggel számolandó el.

A gyakorlat elismerte munkabéri szerződésnek azt a viszonyt is, ahol a munkavállaló azért vállalta a munkát, mert annak végzése során harmadik személyektől remélte az ellenérték elnyerését. Ilyen (volt) pl. az alkalmi pincér, aki borraival reményében, a házmester, aki kapupénz fejében, a hordár, aki az őt igénybe vevők juttatása fejében vállalta szolgálat ellátását a munkáltató felé.

Sajátos fajta a munkaszerződéseknek a kereskedő- vagy iparos-inas (tanonc), kereskedő- vagy iparos-segéd, háztartási alkalmazott, állandó betegápoló, házi tanító, mezőgazdasági üzemi alkalmazott stb. Ezek vonatkozásában további jogszabályok részletszabályokat előírhatnak, a Ptk. elveinek figyelembevételével. Adott helyzetben (így vadász, gépkocsivezető, szakács, ápoló, házitanító stb. esetében) tőlük különös szakmai ismeretek megkövetelhetők, s ezek tekintetében a szakszerűségért (de nem az eredményért!) felelősséggel tartozhatnak.

Munkaadó lehet akár természetes, akár jogi személy, lényeg, hogy a viszony egyedi, bizalmi mozzanatot tartalmaz. Munkavállaló általában cselekvőképes természetes személy lehet. Ma adó-elszámolási szempontból létezik egyszemélyes vállalkozásban, vagy akár vállalati formában ellátni szolgálati- (munka-) kö-

teleztségeket is, mégpedig akár a vállalkozó maga személyesen, akár az általa foglalkoztatott beosztottakon, munkavállalói természetű. Ez utóbbi esetben azonban nem a szorosan vett munkaszerződés kötetik a szolgáltatást igénybe vevővel, hanem vállalkozási szerződés, másrészt az alkalmazottakra az ipari munka szabályai lesznek alkalmazandók. A korlátozottan cselekvőképes gondnoka (gyámja, szülője) hozzájárulásával köthet munkaszerződést, és munkabérével az erre vonatkozó különös rendelkezések szerint már nagykorúságának elérése előtt is rendelkezhet. A munkavállalás jogát egyes munkafajtákra külön jogszabály további feltételekhez (szakképesítés, büntetlenség, egészség, kor, nem stb.) kötheti.

[Régi gyakorlatunkban felmerült, hogy ágyastársak (élettársak) egymással köthetnek-e visszterhes munkaszerződést. Ma az élettársak vagyoni viszonyai szabályozottak, úgy vélem, a kérdés nem tartozik e szerződés körébe. Ugyancsak régebbi jogunk a férjes asszony háztartási szolgálati szerződésének megkötéséhez a férj beleegyezését tette szükségessé, valamint a magánalkalmazott felvételére a férjet jogosította. Ma a nemek egyenlőségére tekintettel sem az asszonyok, sem általában házastársak munkavállalását a házastárs hozzájárulásához kötni nem lehet, és az egyik házastárs által munkáltatóként kötött munkabéri, szolgálati szerződést a közös háztartás vagy gazdaság keretében a másik által is megkötöttnek kell vélelmezni. Kérdés, mennyiben felel másodlagosan az egyik házastárs által a munkahelyén, iparban, irodájában stb. alkalmazott személy járandóságaiért a másik házastárs. Ugyancsak eldöntendő – már csak a bér közszerzeményi jellegére tekintettel is –, hogy van-e az alkalmazott házastársának az alkalmazás körében okozott kárral kapcsolatban mögöttes felelőssége.]

A szerződés lényeges tartalma a nyújtandó szolgáltatás, munkavégzés pontos megjelölése. Nem lényeges elem az ellenérték kikötése, csak az ingyenesség kikötését indokolt formához kötni. Viszont ha a szerződést a bér rögzítése nélkül kötötték, indokolt lehet annak megállapítására gyorsított, akár hatósági, eljárásban lehetőséget adni azzal, hogy az első megállapítás akkor is kötelező és végrehajtható, ha az ellen a munkáltató jogorvoslattal élt. Indokolt viszont a korlátozottan cselekvőképes személy munkaszerződésénél az írásbeli alakot megkövetelni a munkavállaló oldaláról. Hosszabb tartam esetén a gyám hozzájárulását is formához lehet kötni.

Szövegjavaslat

1. § (1) Magánmunkaszerződéssel a munkavállaló idejét köti le arra, hogy annak tartama alatt a munkáltató utasítása szerint végez az előre szerződésben körülhatárolt tevékenységi körben a munkáltató személye körül, hozzátartozói körül, háztartásában, kertjében, műhelyében, vállalkozásában munkát, a munkáltató pedig a lekötött időre megállapodás szerinti munkabért fizet, és esetleges kiegészítő szolgáltatásokat biztosít.

(2) Magánmunkaszerződést egymással nagykorú, cselekvőképes személyek köthetnek. 16 éven felüli kiskorú gyámja hozzájárulásával köthet ilyen szerződést, írásbeli formában.

(3) A munkavállalás lehet (részben vagy egészen) készenléti szolgálat, lehet órában, naponként meghatározott időtartam szerint, napi tételben, a hét bizonyos óráiban, napjaiban, vagy heti, havi, évi időtartamban meghatározott.

(4) A munkabér megállapodás szerint utólag esedékes, de a munka befejeztével mindenképp esedékesé válik. Hosszabb időtartamra vagy határozatlan időre kötött munkaszerződés esetén a munkabér hetente vagy havonta utólag esedékes, és ellenkező írásbeli kikötés nélkül pénzben jár. Szakaszosan teljesítendő munka esetében lehet az egyes munkaszakaszokra járó bért a szakaszos teljesítés befejezését követő időpontra kikötöni.

(5) A felek a magán-munkáltatói szerződésben akkord (teljesítményi) munkabérben is megállapodhatnak (bizonyos mennyiségű fa felvágása, kertterület megmunkálása stb.). Ez esetben a munka megfelelő minőségű befejezése esetén a kikötött bér ak-

kor is jár, ha a munka az előirányozottnál kevesebb időt vett igénybe, illetve akkor sem jár a kikötöttnél több, ha a munka elvégzése a vártnál több időt igényelt.

2. § (1) A munkavállaló egyidejűleg több munkáltatóval is köthet magánmunkaszerződést. Ez esetben felel azért, hogy mindegyiket teljesíteni képes lesz.

(2) A felek megegyezhetnek abban is, hogy a munkáltató a munkavállaló teljes munkaidejét leköti, és a munkavállaló a munkáltatóval fennálló munkaviszonya alatt mással nem létesít munkaviszonyt, kivéve, ha ehhez a munkáltató kifejezetten hozzájárul. Az ilyen megállapodást írásban kell megkötöni, abban a munkabérről kifejezetten és összegszerűleg meg kell állapodni.

3. § (1) A munkaviszony teljesítési körébe eső, a munkavállalótól követelhető munkavégzés szerződésben részletesen megállapítható, vagy általános megjelöléssel is rögzíthető (háztartási munka, betegápolás, gyermekfelügyelet, titkárnői munkakör, takarítás stb.).

(2) Kétséges esetén a munkavállalótól nem követelhető olyan, az átlagos értelmet, műveltséget meghaladó szakmunka, amelyre előzetesen kifejezetten nem vállalkozott, vagy amelyre való hozzáértéséről a munkaviszony létesítése előtt nem nyilatkozott.

4. § (1) A munkabért időarányos (vagy akkord-teljesítményi) tételben lehet kikötöni. A munkabér előzetes pontosítás nélkül is jár, ha a felek megállapodása nem arra szól, vagy a felek közti viszonyból nem elvárható, hogy a munkavégzés ingyenesen történik.

(2) Hosszabb – több hónapos – vagy határozatlan időre szóló munkaviszony esetén a munkabér – más megállapodás hiányában – havonta utólag esedékes.

(3) Összegszerűen nem meghatározott munkabér a helyben szokásos, teljesítményarányos, tételben számolandó el. Ha a munkavállaló előzetes megállapodás hiányában a kapott munkabért kevesli, a munkabér hatósági (bírói) megállapítását kérheti. Ilyen vita nem szolgálhat jogcímmel a munkabér felkínált részének visszatartására, és a megállapítás kérésére szóló jog nem szűnik meg azzal, hogy a munkavállaló az alacsonyabb arányú teljesítést elfogadta.

5. § (1) A felek megegyezhetnek abban, hogy a munkavállaló a munkaviszony tartama alatt a munkáltatótól lakást kap, vagy a munkáltatótól lakik. A lakásnak a helyben szokásos komforttal kell rendelkeznie. A munkavállaló részére a szükséges intimtást, a szükséges egészségügyi berendezéseket, a tisztálkodáshoz, pihenéshez, kikapcsolódáshoz szükséges időt és teret biztosítani kell.

(2) Amennyiben a munkáltató a munkavállaló részére lakást, esetleg étkeztést, vagy más ellátást (munkaruha stb.) biztosít, ezt a munkabér megállapításában figyelembe lehet venni.

(3) A családfelelő háztartásában a vele élő (ellátott) családtagok részéről végzett munkát ellenkező kifejezett megállapodás hiányában ingyenesnek kell vélelmezni. A végzett munka és a nyújtott ellátás közötti feltűnő aránytalanság esetén a hatóság (bíró) arányos munkadíjat állapíthat meg a munkavállaló kérésére.

6. § (1) A munkáltató köteles a munkaviszony időtartamára a munkavállaló után fizetendő betegség- és nyugdíjbiztosítást, a munka igénybevétele miatt esedékes adót, illetéket befizetni.

(2) E kötelezettség alól a munkavállaló csak jogszabályi kivétel esetén, vagy akkor mentesül, ha a munkavállaló a munkát egyéni vállalkozóként teljesíti, és arról szabályszerű számlát ad.

7. § (1) A magán-munkáltatói szerződés alapján a munkavállaló tevékenységét a munkáltató irányítása alatt, annak felelősségére végzi. A munkavállaló azért felel, hogy a munkaviszonyon belül legjobb tehetsége szerint, szorgalmasan és az utasítások szerint tevékenykedik. A munkavállaló felel a munkáltatónak utasí-

tásai megszegésével, egyébként szándékosan vagy feltűnő gondatlansággal okozott kárért annak teljes terjedelmében. Egyébként a munkaviszony során a munkáltatónak vagy másnak okozott kárért háromhavi tételnek megfelelő bér erejéig tartozik felelősséggel.

(2) A munkavállalói kárfelelősséget a bíróság mérlegelése szerint mérsékelheti, de az összes körülményekre tekintettel fel is emelheti.

(3) A munkavállalót a munka teljesítése során vagy azzal összefüggésben ért balesetért, kárért a munkáltató felel. Mentésül a felelősség alól, ha a kárt általa el nem hárítható külső ok vagy a munkavállaló személyes és a munkáltató által el nem hárítható közrehatása okozta. A felek megállapodhatnak abban, hogy ilyen károk ellen a munkáltató a munkavállalót biztosítja. A felek vagyoni viszonyaira vagy körülményeire tekintettel a munkáltatói felelősséget a bíróság ennél szélesebb körben is megállapíthatja.

(4) Ellenkező megállapodás hiányában a munkáltató nem tartozik a munkavállalónak betegsége idejére a kieső munkát megfizetni vagy annak megfelelő táppénzt fizetni. Ugyancsak nem köteles a munkáltató – ellenkező megállapodás hiányában – a nála lakó beteg alkalmazottját ápolni. Tartozik azonban gondoskodni az alkalmazottnak a biztosítási jogviszony keretében történő orvosi ellátásáról és szükség szerint kórházba szállításáról.

8. § (1) A munkavállaló a munkaviszony során tudomására jutott titkot tartozik megőrizni, és a munkavégzést – rászoruló, ellátatlan, magatehetetlen személlyel szemben – nem használhatja fel személyes előnyök kikényszerítésére.

(2) A munkavállaló a munka ellátása során rendelkezésre álló javakra a jó gazda gondosságával tartozik ügyelni, azokért, ha átvette őket, a leltárfelelősség szabályai szerint tartozik őrzési felelősséggel.

9. § (1) A munkaviszony az előre kikötött időpontban megszűnik. A felek tartoznak egymással annak befejeztével elszámolni, használatra átadott vagyontárgyakat visszaszolgáltatni. Ha a munkáltató a határozott időre szóló munkaviszonyt – azonnali felmondásra jogot adó ok nélkül – lejárat előtt megszünteti, köteles a hátralékos időre szóló bért a megszüntetés időpontjában a munkáltatónak kifizetni. Ilyen esetben a munkavállaló a megszünés után azonnal más munkát vállalhat.

(2) A határozatlan időre szóló munkaviszonyt bármely fél felmondással megszüntetheti. A munkáltató a munkaviszonyt az első hónap végéig indokolás nélkül a hónap végére felmondhatja. Több hónapon keresztül tartó munkaviszonyt előző hónap folyamán a következő hónap végére lehet felmondani. Szezon jellegű munkára kötött szerződés a szezonális munka folyamán nem mondható fel, csak annak befejezte időpontjára.

(3) Személyes gondozás teljesítésével járó munkaviszonyt a munkavállaló csak két hétre mondhat fel, hogy helyettesítéséről gondoskodni lehessen. Ha e gondoskodás a helyzeti adottságok miatt (a gondozó hosszabb távolléte vagy betegsége) két hét alatt nem rendezhető, a munkavállaló köteles addig maradni a munkaviszonyban, míg a helyzet rendezéséhez okvetlen szükség-

ges. Egyébként a munkavállaló a munkaviszonyt értelemszerűn bármikor felmondhatja a következő hét végére.

10. § (1) Rendkívüli körülmények miatt, vagy ha a munkaviszony fenntartása az adott fél részéről nem várható el, a munkaviszonyt azonnalra is fel lehet mondani. Az ilyen felmondással a másik félnek indokolatlanul okozott kárért a felmondó fél kártérítéssel tartozik.

(2) A Bíróság ezt a kárfelelősséget méltányosságból csökkentheti.

Különös indokolás

ad 1. § A szerződés feleire és tartalmára vonatkozó általános, általában diszpozitív rendelkezések. Kógens a kiskorúval kötött szerződésben a gyámi hozzájárulás előírása.

ad 2. § Amennyiben a munkavállaló kizárólag egy munkáltató részére tartja fenn munkaerejét, e szerződésnek az írásbeliség és az ellenérték kikötése kógens elemei.

ad 3. § A végzendő munka megállapítása, szakértelem megkövetelhetése.

ad 4. § A munkabér megállapítása szerződésben vagy utólag.

ad 5. § A munkáltató természetbeni szolgáltatásai, azok kötelező minimuma. A családtag közös háztartásban végzett munkájára vélelmezett az ingyenesség az ellátás fejében.

ad 6. § A magánmunka-szerződés közterhei általában a munkáltatót terhelik, kivéve, ha a munkavégzés vállalati formában nyújtott szolgáltatás.

ad 7. § A felek felelőssége szolgáltatásaikért, valamint kárfelelőssége a szerződés során bekövetkezett károkért. A munkáltató felelőssége objektív, sőt azon túl is terjedhet, bírói mérlegelés alapján. A munkavállaló felelőssége korlátolt, vétkesség esetén teljes, de mérsékelhető.

ad 8. § A munkaviszony bensőséges voltából adódó helyzetek rosszhiszemű kihasználásának tilalma.

ad 9. § A munkaszerződés megszűnése, határozott és határozatlan idejű szerződéses viszony esetén.

ad 10. § Rendkívüli felmondás. Tételes felsorolás nem indokolt, elég arra utalni, hogy rendkívüli körülmények miatt, vagy ha a szerződés fenntartása valamelyik féltől nem várható el, azonnali felmondásnak van helye. Ha az azonnali felmondás nem volt indokolt és azzal a felmondó kárt okozott a másik félnek, a felmondó kártérítéssel tartozik.

Zlinszky János